

14. Yüzyılın Son Çeyreğinde Moğolistan'daki Siyasi Durum ve Bu Durumun Timurlu-Ming İlişkilerine Etkisi

The Political Landscape in Mongolia during the Final Quarter of the 14th Century and Its Influence on the Relationship between the Timurids and Ming Dynasty

Nureddin İZBASAR*

ÖZ

14. yüzyılın ortasında Çin'de Moğol hâkimiyetine karşı başlayan ayaklanmalar Yuan Hanedanlığı'nın son imparatoru Togan Timur'un 1368 yılında Moğolistan'a çekilmesi ve Ming Hanedanlığı'nın kurulmasıyla sonuçlandı. Ancak Ming Hanedanlığı, Kubilay soyundan gelen Moğolların siyasi varlıklarını tamamen ortadan kaldırmak için Moğolistan topraklarına defalarca askeri sefer düzenledi. Ming ordusunun yaptığı bu askeri seferler içinde 1388 yılında Moğolistan'ın doğusundaki Buyr Gölü kıyısında Togus Timur'a (Togan Timur'un oğlu) yaptığı ani baskın Moğollara en büyük darbeyi vurdu. Öte yandan Kubilay ile Arık Buka arasındaki mücadeleden bir asır geçmesine rağmen Togan Timur'un Moğolistan'a dönmesi, Arık Buka ailesini hoşnut etmedi. Arık Buka'nın soyundan gelen Yesudar, Buyr Gölü baskını sonrası küçük bir müfrezeyle Karakurum'a doğru kaçan Togus Timur'a saldırarak onu öldürdü. Böylece Kubilay soyundan gelen Moğollar hem Ming'in hem de Arık Buka'yı destekleyen Oyratların baskısı altında kaldılar. Moğolistan'da önemli değişimler yaşanırken dönemin bir diğer büyük imparatoru Emir Timur da bölgeye kervanlar göndererek sıcak ilişki kurmaya çalışıyordu. Nitekim Timur'un bölgeye gönderdiği 100'den fazla Semerkantlı tüccar 1388 yılında Moğolistan'ın doğusundaki Buyr Gölü kıyısında Togus Timur'un yanındaydı ve Ming ordusunun yaptığı baskında yakalanarak Çin'e götürüldüler. Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang getirilen Semerkantlıların casus olabileceğini düşünerek ilk başta Çin'den ayrılmasını izin vermediyse de yapılan tahkikler sonucunda onların Timurlu tüccarlar olduğu anlaşılınca ülkelerine sağ salım dönmeleri sağlandı. Böylelikle dolaylı da olsa iki ülke arasında temas kurulmuş oldu. Öte yandan Togan Timur soyundan gelen Olcay Timur'un Moğolistan'daki kargaşadan kaçarak Timur'a sığınması onun Çin hakkındaki düşüncelerinin şekillenmesinde büyük bir rol oynadı. Nitekim Timur, Moğol tüccarları casusluk için Ming'e göndermekle kalmadı Çin'i fethetmek için yola çıktığında yanına Olcay Timur'u da aldı. Dolayısıyla Timurlu-Ming ilişkilerinde Moğollar ve Moğolistan faktörü gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan etkisini sürdürdü. Bu çalışmamız söz konusu ilişkileri dönemin Moğol, Çin ve Timurlu dönemi ana kaynaklarına yansıyan şekilde ele alarak literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ming Hanedanlığı, Timurlu İmparatorluğu, Kuzey Yuan, Olcay Timur, Semerkant, Tüccarlar, Oyratlar*

ABSTRACT

The revolts against Mongol governance in China in the mid-14th century resulted in the withdrawal of Toghon Temür, the last emperor of the Yuan Dynasty, to Mongolia in 1368 and the establishment of the Ming Dynasty. However, the Ming Dynasty repeatedly organized military

* Doktora Programı Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, nureddinizbasar@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-6520-1223>).

expeditions to Mongolia on multiple occasions in order to completely eradicate the political existence of the Qubilai-descended Mongols. The Ming army's most devastating military battle occurred in 1388 when it unexpectedly attacked Toghus Temür, the son of Toghon Temür, near the shores of Lake Buyr in eastern Mongolia. On the other hand, the Ariq Böke family was not happy with Toghon Temür's return to Mongolia, even though a century had passed since the struggle between Qubilai and Ariq Böke. A descendant of Ariq Böke, Yesudar attacked and killed Toghus Temür, who, following the Lake Buyr invasion, had escaped towards Qaraqorum with a small detachment. Yesudar, a descendant of Ariq Böke, attacked and killed Toghus Temür, who fled towards Qaraqorum with a small detachment after the Lake Buyr raid. As a result, the Qublai-descendant Mongols, were exposed to the pressure of both the Ming and the Oirats, supporters of Ariq Böke. While major changes were occurring in Mongolia, Timur, another notable emperor of the era, was attempting to foster cordial relations by sending caravans to the region. Actually, in 1388, more than 100 Samarkand merchants sent by Timur to the region were with Toghus Temür on the shores of Lake Buyr in the east of Mongolia, but they were captured and taken to China during the Ming army's raid. The Samarkand people were initially prevented from leaving China by Ming Emperor Zhu Yuanzhang, who believed they may be spies. However, as a result of the investigations, it was determined that they were Samarkand merchants, and they were permitted to leave the country without incident. In this way, however indirectly, communication was created between the two countries. On the other hand, Oljei Temür, a descendant of Toghon Temür, escaped from the unrest in Mongolia and took refuge in Timur, which played a crucial role in shaping his views on China. As a matter of fact, Timur not only sent Mongolia merchants to Ming for espionage, but also took Oljei Temür with him when he set out to conquer China. As a result, both directly and indirectly, the Mongols and Mongolia elements continued to affect Timurid-Ming relations. By examining these relationships as they are portrayed in the primary sources from the Timurid, Chinese, and Mongolian periods, this study seeks to provide fresh insight into the literature.

Keywords: *Ming Dynasty, Timurid Empire, Northern Yuan, Oljei Temür, Mongolia, Samarkand, Merchants, Oirats*

Extended Summary

In Turkistan and eastern Asia, there were substantial political and cultural shifts during the latter quarter of the 14th century. For the first time in Chinese history, Zhu Yuanzhang, a member of the lowest social class, emerged victorious in all civil conflicts during the fall of the Yuan Dynasty and established the mighty state of Ming in 1368. For the first time in Chinese history, a political organisation based in the south of the country sent a military force to the north in order to unify the dominance of the nation under one government. In addition to driving the Mongols out of China, the Ming Dynasty made multiple trips to Mongolia in a little period of time in an attempt to keep them from rising to power once more. The Ming were mainly successful in this endeavour. In actuality, the Mongol leaders—descendants of Genghis Khan—were unable to emulate Genghis Khan's achievements because they were always under Ming pressure. Many Mongol tribes were compelled to seek safety in the Ming and establish themselves in the interior of China as a result of the Ming Dynasty's persistent military conquests. This led to a further decline in Mongolia's population and influence, but it also made China's ethnic cosmopolitical system even wealthier. Zhu Yuanzhang did not, in fact, fail to assemble a military unit from the Mongol refugees and deploy them to fight on the front lines. Qubilai's descendants were not the only ones facing difficulties from the Ming dynasty. Simultaneously, they were not welcomed in Mongolia by the Oirats, who were the descendants of Ariq Böke, and the Mongol princes. They attempted to hold onto the middle and lower Herlen River basin, but as a result of being trapped between two sides, they were unable to control the all of Mongolia. After Toghus Temür's assassination following the Battle of Lake Buyr in 1388, they experienced a significant period of instability, albeit experiencing a slight increase in authority for roughly 15 years following 1372.

Conversely, Timur became one of the strongest forces of the day and built a vast empire in Turkistan on the foundations of the Chaghatai Nation. With its campaigns taking it all the way to Turfan in the east and its control established over the Eastern Chaghatai Khanate, it reached the borders of Mongolia. As a result, the grandsons of Genghis Khan, who were under tremendous Ming pressure, were aware of Timur's achievements and his claim to be the heir of Ghengis Khan. The powerful Timurid Empire became a center of attraction for the nobles of Mongolia who could not hold their own there. Timur was aware of the events taking place in Mongolia. He did not ignore this region, in the same way that he dispatched caravans to every corner of the globe. In fact, during the Ming army's military actions in 1388, merchants from Samarkand, which is located east of Mongolia, were taken prisoner and transported to China. The Timurid-Ming relation, actually, began with the capture of these merchants. In an effort to improve relations with the Timurids, Zhu Yuanzhang, who wished to engage in active communication with the nations of the time, permitted the captured Timurid traders to return to their homeland. Then, nearly yearly trade caravans from Samarkand arrived in China over the next ten years. However, due to the influence of the Mongols who took refuge in China and the fact that Ming wanted to include Timur in the Tributary System, Timur had very negative opinions about Ming. In reality, Timur ordered the Chinese embassy delegation that went to Timur in 1395 to be detained and did not allow them to go back to their country. In a way, this was also considered a success for the Mongol princes who took refuge in Timur. In particular, Oljei Temür, who was a descendant of Qubilai and escaped from the turmoil in Mongolia, took refuge in Timur, which played an important role in the maturation of his idea of going on a China expedition. By taking over China, Timur would fulfil his dream of ruling the world and install Oljei Temür on the Chinese throne. With the help of Arugtai, one of Toghon Temür's previous commanders, Oljei Temür returned to Mongolia after eight years of exile and was proclaimed the Mongol Khagan, despite the fact that Timur's vision was not realised owing to his death. Due to his experiences meeting people from many nations in Samarkand and his preconceived notions about the functioning of the governmental apparatus, Oljei Timur's return to Mongolia was inextricably linked to the support he received from Timur. In actuality, Oljei Temür showed his unwavering resolve by assassinating Ming envoy Guo Ji upon his arrival in Mongolia. Oljei Temür did not back down from any of the Ming's subjugation strategies. In addition, he defeated the 100,000 strong Ming army in the eastern part of Mongolia in 1410. The Timurid-Ming relations in the latter part of the 14th century were not the only area in which the Mongols had an impact. They made an effort to be influential in the trade between the two nations throughout the fifteenth century. With their increasing power and expansion into Turkistan, the Oirats took charge of overseeing and leading the commerce caravans that were headed for the Ming. Due to their strategic location along an important east-west commerce route, the Oirats attempted to seize control of the cities of Qumul (Hami) and Beshbaliq. When Samarkand traders joined the Ming in the middle of the 15th century, the Oirats occasionally transported them to Mongolia from where they were dispatched to China in their own caravans. As a result, the Mongols earned their position in history as a group that continued to exert influence over the major Asian powers during the change from the Middle Ages to the New Age.

Giriş

Yuan Hanedanlığı (1271-1368) Kubilay (d.1215-ö.1294) sonrası onun döneminde olduğu gibi yükselişini sürdürmedi. Kubilay'ın ölümünden 1333 yılında Togan Timur'un Yuan tahtına oturmasına kadarki 39 yıllık süreçte Yuan tahtı 10 kez el değiştirdi ve neredeyse her dört senede bir yeni imparator başa geçti.¹ Kubilay haleflerine yaklaşık 80 milyonluk nüfusa sahip büyük bir imparatorluk miras bırakmıştı.² Fakat ondan sonraki dönemde yaşanan istikrarsızlığın temelinde

¹ Nan Bingwen 南炳文 ve Tang Gang 汤纲. *Ming Shi 明史(上)*, (Shanghai: Shanghai Renmin Chubanshe, 2003), 8.

² Li Sha 李莎 “Jin Sanshi Nianlai Yuan Dai Renkou Yanjiu Zongshu 近三十年来元代人口研究综述”. *Chuandou Xuekan*, S. 3 (2007). 44.

Kubilay döneminde uygulamaya başlanan bazı politikaların devam etmesi yatırıyordu. Nitekim, Kubilay Güney Çin'i fethetmeden önce 1265 yılında tebaasını üçe ayırırken Güney Çin'in fethinden sonra bunu dörde çıkararak Çin'de yaşayan toplulukların etnik ve coğrafi kökene dayalı sınıfsal ayrımını yapmıştı. Bunlar Çin kaynaklarında sırasıyla Moğol,³ Se Mu Ren⁴, Han Ren⁵, Nan Ren⁶ olarak kaydedilmiştir.⁷ Bu dört tabakanın sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda kendine özgün yetki alanı ve yasal sorumlulukları vardı. Moğollar ülkenin en üst sınıf vatandaşlarıyken Çin nüfusunun temelini oluşturan Han Ren ve Nan Ren toplulukları en alt sınıflarda yer alıyordu. Bu politika ilerleyen dönemlerde birçok yönetim sorununa yol açmakla birlikte Moğollara karşı başlatılan isyanlarda insanları motive etmek için kullanılan en önemli siyasi söylem haline gelmişti. Nitekim 1337 yılında Güney Çin'in Guangzhou'da 广州 Zhu Guangqing 朱光卿 Moğolları Çin'den kovma çağırısıyla isyan başlattı, bölge halkı kendilerinin ürettiği silahlarla Moğol ordusuna karşı 3 yıl boyunca direndi, ertesi yıl Henan 河南 ve Fujian 福建 bölgelerindeki halk da ayaklandı ve tümü sert bir şekilde bastırıldı.⁸

Öte Yandan Yuan Hanedanlığının son imparatoru Togan Timur tahta çıktığında henüz 13 yaşındaydı. Moğol soylular ve yerel yöneticiler devleti kendi aralarında bölüşmüştü.⁹ Togan Timur tüm bu olumsuzluklarla mücadele etmeye çalıştıysa da sorun artık çok derinleşmişti. Üstelik 1344 yılında Sarı Irmak'ın (黄河) aşağı havzasında 20 gün boyunca şiddetli şaganak meydana gelerek nehir taşıtı ve bentler yıkıldı. Şiddetli akım yüzünden Henan 河南, Hebei 河北, Shandong 山东, Jiangsu 江苏 eyaletlerindeki birçok sahil bölgesi su altında kaldı. Bu sel felaketinden 5 milyondan fazla insan etkilendi.¹⁰ Yuan sarayı uzun bir süre afet bölgesine herhangi bir müdahalede bulunmadı. Ancak 1351 yılına gelindiğinde bölgeden 150.000'den fazla köylünün zorla katıldığı nehir onarım çalışması başlattı.¹¹ Bu çalışmanın halkın üzerine getirdiği yükü köylüler arasındaki isyan istekleri arttı.

1351 yılı Mayıs ayının başında Yingzhou 颍州 ilinin Yingshang¹² 颍上 ilçesindeki gizli

³ Wolfram Eberhard Yuan Hanedanlığının Moğolları dört tâli gruba ayırdığını ifade etmiştir ayrıntılar için bkz: Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019),259; ayrıca Yuan Hanedanlığının son döneminde yazılan *Nan Cun Chuo Geng Lu* 南村辍耕录 adlı eserin yazarı Moğolları 72 kabile halinde sıralayarak adlarını vermiştir, eser için bkz: Tao Zongyi 陶宗仪, *Nan Cun Chuo Geng Lu* 南村辍耕录, (Shanghai: Zhonghua Shuju, 1959), 12.

⁴ Renkli Gözlüler anlamına gelen Se Mu Ren 色目人 kategorisi muhtelif Türk kavimlerini, Müslümanları ve diğer batılı kavimleri kapsar. 1304 yılındaki yasayla Koreliler, Kuzey Çinliler ve Güneylilerin dışında olanlar bu kategoriye alınmıştır. Bkz: Funada Yoshiyoki, "Se Mu Ren Yu Yuandai Zhidu, Shehui 色目人与元代制度、社会". *Menggu Xue Xinxu*, S.2, (2003): 7-15.

⁵ Yangze 长江-扬子江 Irmağının kuzeyinde yaşayan eski Jin Hanedanlığı topraklarında yaşayan Çinli ve Çinlileşen diğer kavimleri gösterir, Çince kaynaklarda Han Ren 汉人 ya da 汉儿 Han Er olarak kaydedilmektedir. Bkz: Han Rulin 韩儒林. *Yuan Chao Shi* 元朝史, (Beijing: Renmin Chubanshe 1986),55-60.

⁶ Güneyliler anlamına gelen Nan Ren 南人, Yangze Irmağının güneyindeki eski Song Hanedanlığı topraklarındaki Çinli ve diğer tüm etnik grubu kapsamaktadır. Bkz: Han Rulin 韩儒林. *Yuan Chao Shi* 元朝史, 55-60.

⁷ Han Rulin 韩儒林. *Yuan Chao Shi* 元朝史, 53.

⁸ Song Lian 宋濂, *Yuan Shi* 元史, (Beijing: Zhonghua Shuju, 1976), 939.

⁹ Chen Dezhi 陈得之, "Gudai Shidai Yuan Shiqi 古代时代·元时期". *Zhongguo Tongshi* 中国通史第八卷, Ed. Bai Shouyi 寿彝白, (Shanghai: Shanghai Renmin Chubanshe, 2006), 506.

¹⁰ Han Rulin 韩儒林. *Yuan Chao Shi* 元朝史, 90.

¹¹ Chen 陈, "Gudai Shidai Yuan Shiqi 古代时代·元时期". *Zhongguo Tongshi* 中国通史第八卷, Ed. Bai 白, 2006, 517.

¹² Günümüzde Anhui 安徽 eyaletinde bulunmaktadır. Yer adlarının günümüzdeki konumunun tespiti için bkz: Zhong Yang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Zhongxin, 中央研究院历史语言研究所, "Çin'in Tarihi Yer Adları Sorgulama Sistemi: Zhongguo Lishi Diming Chaxun Xitong 中國歷史地名查詢系統",

Budist örgüt *Beyaz Lotos Tarikatı*'nın¹³ lideri Han Shantong 韩山童 3000'den fazla müridiyle Yuan Hanedanlığı'na karşı silahlı ayaklanma hazırlığı başlatarak kitlesel isyanların fitilini ateşledi.¹⁴ Han Shantong ve taraftarları siyah öküz ve beyaz at keserek tanrıya adak sundu; başlarına kıvılcık tırban takarak kendilerine sembol yaptı. Dolayısıyla bu isyancılar Çin tarihine *Kıvılcık Tırbanlılar* olarak geçti.¹⁵ İsyanlar önceden haber alındığı için Han Shantong Yuan askerleri tarafından yapılan bir baskın sonucu öldürüldüyse de onun karısı Yang Shi 杨氏 ve oğlu Han Liner 韩林儿, Wu'an 武安 bölgesine kaçtı. Liu Futong 刘福通 tarikatın geride kalan mensuplarına liderlik ederek isyanı sürdürdü ve aynı yıl Mayıs ayının ortalarında Yingzhou'a saldırarak şehrin kalesini ele geçirdi. Liu Futong kısa süre sonra Han Shantong'un oğlu Han Liner'i han ilan ederek kendilerine Büyük Song 大宋 adını verdi. Aynı yıl Eylül ayında yine aynı tarikata mensup olan Zou Pusheng 邹普胜 ve Xu Shouhui 徐寿辉 liderliğindeki isyancılar Po Xinhui'e 破薪水 saldırarak Huang Zhou'u 黄州¹⁶ ele geçirdi.¹⁷ Ardından Xu Shouhui'i han ilan ederek hâkimiyet alanına Tian Wan 天完 adını verdi. *Kıvılcık Tırbanlılar* hızlı bir şekilde civar bölgelere saldırı düzenleyip genişlemeye başladı ve sayıları kısa sürede 100.000'i buldu.¹⁸ Kuzey Çin'deki isyanlar Anhui 安徽 eyaletinin kuzeybatısı ile Henan 河南 eyaletinin güneydoğusunda yer alan Xuzhou 徐州, Nanyang 南阳 ve Xiangyang 襄阳 bölgelerinde yoğunlaşmış durumdaydı. 1352 senesi Eylül ayında Yuan ordusu Esen Timur 也先帖木儿 komutanlığında Liu Futong kuvvetlerini bastırmaya çalışsa da geri püskürtüldü ve Esen Timur görevden alındı.¹⁹

İsyanlar bir taraftan hızlı bir şekilde bastırılmaya çalışılırken 1353 senesi Ocak ayında tuz korsanlarından Zhang Shicheng 张士诚, Tai Zhou'da²⁰ 泰州 çoğu kendi akrabalarından oluşan 18 kişilik bir grupla Moğol askerlerini ve zenginleri öldürerek isyan başlattı. Kısa sürede on binlerce isyancı kendisine katıldı, ardından Xinghua 兴华 ve Gaoyou'yu 高邮 ele geçirdi. Ertesi yıl Zhang Shicheng, ele geçirdiği bölgelerde kendisini kral 诚王 ilan etti.²¹ 1354 yılı Ağustos ayında Mabeyin Dairesi Baş Veziri (中书右丞相) Togtoga 脱脱 100.000 kişilik Yuan ordusuyla Gaoyou'yu kuşatırken, Togtoga'yı çekemeyen bazı noyanlar Yuan sarayında onun aleyhinde entrikalar yaparak Togan Timur'un Togtoga'yı görevden almasını ve Yunnan'a 云南 sürgün etmesini sağladı. Bunun üzerine durum bir anda tersine döndü, Yuan ordusunda kargaşa yaşandı ve Gaoyou'daki kuşatma ortadan kalktı.²² Hatta şehir kuşatmasına getirilen Çinli askerler başsız kalınca çoğu isyancıların tarafına geçti.²³ Gaoyou kuşatmasının kaldırılması Zhang Shicheng'a toparlanma imkânı sundu ve böylelikle 1356 yılında Hangzhou'ya 杭州 saldırı düzenledi. Şehri

<https://newarchive.ihp.sinica.edu.tw/hplname/placename/basic>. Not: çalışmamızdaki Çin'e ait tüm yer adlarının günümüzdeki konumları merkezi Taiwan'da bulunan *Zhong Yang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Zhongxin* tarafından geliştirilen sistem üzerinden tespit edilmiştir.

¹³ Beyaz Lotus Tarikatı için bkz: B.J. Ter Haar, *The White Lotus Teachings in Chinese Religious History*, (Leiden·New York·Köln: Brill Academic Pub, 1992), 66.

¹⁴ Zhang Tongsheng 张同胜 “On Outlaws of the Marsh and Red-Scraf Army of Late Yuan Daynasty 《水浒传》与元末红巾”, *Journal of Neijiang Normal University* C.29, S.5 (2014), 11

¹⁵ Henry Hoyle Howorth, “The Mongols Proper And The Kalmuks”, *History of The Mongols From The 9th to The 19th Century*, (London: Longmans, Green, And Co, 1876), 317.

¹⁶ Günümüzde Hubei 湖北 eyaletinde bulunmaktadır.

¹⁷ Yang Ne 杨讷, *Yuan Dai Bailian jiao Yanjiu 元代白莲教研究*, (Shanghai: Shanghai Guji Chubanshe, 2004), 136.

¹⁸ Chen陈, “Gudai Shidai Yuan Shiqi 古代时代·元时期”. *Zhongguo Tongshi 中国通史第八卷*, Ed. Bai白, 2006, 520.

¹⁹ Han Rulin 韩儒林. *Yuan Chao Shi 元朝史*, 99.

²⁰ Günümüzdeki Jiangsu 江苏 Eyaleti'nin Dongtai 东台 ilçesidir.

²¹ Sun Bingyuan 孙炳元, “Lun Da Zhou Cheng Wang Zhang Shicheng 论大周诚王张士诚”, *Yangzhou Shi Yuan Xueba*, S. 2, (1987): 155.

²² Chen陈, “Gudai Shidai Yuan Shiqi 古代时代·元时期”. *Zhongguo Tongshi 中国通史第八卷*, Ed. Bai白, 525.

²³ Quan Heng 权衡, “Gengshen Waishi 庚申外史”, *Haishan Xian Guan Congshu 海山仙馆丛书*, Haz. Yu Pan 禺番, 1842, C.1.

savunmaya çalışan Togtoga'nın oğlu Daş Timur 达识帖木儿 uzun süre dayanamayıp birlikleriyle şehri terk etmek zorunda kaldı.²⁴ Zhang Shicheng kenti işgal ederek kendisini Zhou Kralı 周王 ilan etti ve adına madeni para bastırmaya başladı.²⁵ 1357 yılına gelindiğinde Zhang Shicheng, su yolu taşımacılığında kritik öneme sahip olan kanal ve nehirlerin bulunduğu Huai Nehri 淮河 havzası ve Yangze ırmağının denize döküldüğü sahilleri hâkimiyeti altına aldı. Üstelik bu bölgeler ticari açıdan zengin olmakla birlikte Doğu Çin'deki en önemli tarım bölgelerinden birisiydi. Dolayısıyla bu durum Güney Çin'deki diğer isyancı grupların zaman kazanarak güçlenmelerine neden oldu.²⁶ Böylelikle isyan bölgelerinde Zhang Shicheng liderliğinde Suzhou'yu 苏州 merkez edinen Zhou 周 kuvvetleri, Han Liner ve Liu Futong liderliğinde Nanjing'i 南京 merkez edinen Ming 明 kuvvetleri, Chen Youliang 陈友谅 komutanlığındaki Wuhan'i 武汉 merkez edinen Han 汉 kuvvetleri olmak üzere üç önemli askerî güç ortaya çıktı.²⁷

Bu dönemde Ming Hanedanlığı'nı kuracak olan Zhu Yuanzhang²⁸ 朱元璋 henüz 20'li yaşlardaydı ve 1353'te memleketi Haozhou'daki 濠州²⁹ Ming kuvvetlerine bağlı Guo Zixing'e 郭子兴 katıldı.³⁰ 1353 yılı Haziran ayında doğduğu köye giderek asker toplamaya başladı ve kısa sürede 700 kişilik bir birlik oluşturmayı başardı.³¹ Guo Zixing, Zhu Yuanzhang'ın yeteneğini kısa sürede keşfedip ona Zhenfu 镇府 görevini vererek evlatlık edindiği kızı Mashi 马氏³² ile evlendirdi.³³ 1354 yılında Guo Zixing ölünce Zhu Yuanzhang sol kanat birliklerinin başına geçti.³⁴ 1355 yılının Haziran ayında Zhu Yuanzhang, Yangze ırmağının güneyine geçerek Taiping'i 太平 ele geçirdi ve civar bölgelerdeki diğer isyancılar da ona katıldı.³⁵ 1356 yılında da Nanjing'i kuşatarak şehri ele geçirdi.³⁶ 1363 yılında Poyang Gölü Savaşı'nda, en büyük rakibi Chen Youliang'ı yenerek ortadan kaldırdı. Yaklaşık bir yıl süren savaş sonunda 1367 yılı Eylül'ünde Zhang Shicheng da ortadan kaldırıldı.³⁷ Böylelikle Zhu Yuanzhang, Yuan

²⁴ Cai Meibiao 蔡美彪, "Liao Jin Yuan Shi 辽夏金元史", *Zhongguo Lishi Cidian 中国历史辞典*. (Shanghai: Shanghai Ci Shu Chubanshe, 1986.): 141

²⁵ Zou Zhiliang 邹志谅, "Yuan Mo Jiangsu Yan Min Qiyi Jun Zhuzao De Qianbi 元末江苏盐民起义军铸造的钱币". *Gudai Huobi Yanjiu Jiangsu Qianbi*, S.1 (2012): 6.

²⁶ Sun Bingyuan 孙炳元, "Lun Da Zhou Cheng Wang Zhang Shicheng 论大周成王张士诚", *Yangzhou Shi Yuan Xuebao*, S. 2, (1987): 155,

²⁷ Han Rulin 韩儒林. *Yuan Chao Shi 元朝史*, 134.

²⁸ Zhu Yuanzhang'ın asıl adı Zhu Chongba 朱重八 olup, ait olduğu sülale içinde sekizinci sırada doğduğu için ailesi ona bu ismi vermiştir. O 1328 yılında Haozhou'ya 濠州 bağlı Taiping 太平 kasabasının Guzhuang 孤庄 köyünde fakir bir ailede doğdu. Ailesi başkalarının hayvanlarına çobanlık yaparak geçimini sağlıyordu. 1344 yılındaki büyük felaketten sonra onun yaşadığı bölgede yaşanan kıtlık ve vebadan ötürü ağabeyi dışında ailesindeki herkes öldü. 16 yaşında kimsesiz kalmıştı ve yiyecek bulabilmek için köyündeki Huang Jue 皇觉 adındaki bir Budist manastırına girerek rahip oldu. Manastırda da yeterli yiyecek yoktu. Memleketinden çıkarak 1348 yılına kadar şehirleri dolaşip dilencilik yaptı.

²⁹ Günümüz Anhui 安徽 eyaletinde yer almaktadır.

³⁰ Yang Hegu 杨鹤皋, *Song Yuan Ming Qing Falü Sixiang Yanjiu 宋元明清法律思想研究*. (Beijing: Beijing Daxue Chubanshe 2001): 149

³¹ *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*, Ed. Huang Zhangjian 黄彰健, (Taipei: Zhongyang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Suo 中央研究院歷史語言研究所): 1962, b.1, 0008

³² Ma Shi, Zhu Yuanzhang'ın başarı kazanmasında önemli roller oynadı ve Ming Hanedanlığı'nın ilk imparatoriçesi oldu.

³³ Xu Weibin 徐渭滨, "Lun Zhu Yuanzhang Mie Yuan Jian Ming De Zhanzheng Fanglue 论朱元璋灭元建明的战争方略", *Junshi Lishi Yanjiu*, S. 3 (1993): 170.

³⁴ Wu Han 吴晗, *Zhu Yuanzhang Chuan 朱元璋传*, (Tianjin: Baihua Wenyi Chubanshe, 2000), 60.

³⁵ Qian Yi 谦益. *Guo Chu Qunxiong Shilue 国初群雄事略*, (Beijing: Zhonghua Shuju 钱, 1982), 13.

³⁶ Zhang Tingyu 张廷玉, *Ming Shi 明史*. (Beijing: Zhonghua Shuju Chubanshe, 1974), b.1, s. 5.

³⁷ Wang Zhaochun 王兆春, *Shijie Huoqi Shi 世界火器史*, (Beijing: Junshi Kexue Chubanshe, 2006), 74.

Hanedanlığı'na karşı ayaklanan bütün isyan kuvvetleri içinde en güçlü konuma geldi.

İsyan bölgelerinde Zhu Yuanzhang gittikçe güçlenirken Yuan sarayında entrikalar ve iç kavgalar devam ediyordu. Yuan Hanedanlığı artık isyanları bastırabilecek güçte değildi. Daha doğrusu Zhu Yuanzhang'ın ordusu artık Yuan ordusundan daha güçlü ve disiplinli durumdaydı. Dolayısıyla Zhu Yuanzhang 1367 yılının sonbaharında Xu Da 徐达 komutanlığındaki 250.000 kişilik orduyu Kuzey Çin'i fethetmesi için gönderdi. Zhu Yuanzhang 1368 yılının Ocak ayında Ming Hanedanlığı'nın kurulduğunu ilan etti ve Nanjing kentinde tahta oturarak saltanat adını "büyük kuvvet" anlamına gelen Hongwu 洪武(洪大武力) olarak belirledi³⁸, böylece Ming Hanedanlığı resmen kurulmuş oldu. Zhu Yuanzhang imparatorluk tahtına oturduktan sonra 1368 yılı Mayıs ayında ordularıyla Bianliang'a 汴梁 geldi ve hedefinde Yuan Hanedanlığı'nın başkenti Hanbalık'ı almak vardı. Ming ordusu Temmuz ayında Hanbalık yakınlarına ulaşınca durumun vahametini anlayan Togan Timur ve veliaht prens Ayuşiridar, Temmuz'un sonlarında haremelerini de yanlarına alarak 100.000 kişilik orduyla kuzeydeki yazlık başkent Shangdu'ya kaçtı.³⁹ 17. yüzyılda yazılan Moğolca vakayinamelerden *Altan Topçı*'ye göre Togan Timur, Hanbalık'ı terk ederken Çin'de 300.000 Moğol askeri bırakmıştı.⁴⁰ Bunlar muhtemelen Kuzey Çin'deki Kök Timur ve Yuan Hanedanlığı adına Ming ordusuyla savaşan diğer askeri birliklerdi.

Moğollar Çin'den çekildiyse de Togan Timur ve oğulları (Ayuşiridar ile Togus Timur) hayattayken Yuan Hanedanlığı döneminde kullanılan Çin usulü saltanat adlarını kullanmaya devam ettiler. 1388 yılında Arık Buka soyundan gelen Yesudar, Togus Timur'u öldürdükten sonra, bazı istisnalar hariç, Moğol Hanları Çin usulü saltanat adı ve Çin usulü türbe adı kullanma geleneğini terk etti.⁴¹ 17. yüzyıl ve sonrası kaleme alınan bazı Moğolca kaynakların Ögedey'in veya Arık Buka'nın soyundan gelen bazı Moğol hanlarını ısrarla Kubilay soyundanmış gibi göstermeye ve istikrarlı bir hanedanlık silsilesi çizmeye çalışsa da Çin'deki hâkimiyetlerini kaybettikten sonra Moğollar tek bir hanedanlık tarafından tek bir devlet adıyla yönetilemedi.⁴² En önemlisi, Moğollar Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılarak bitmek bilmeyen bir mücadeleye giriştiler. Batı Moğolları yani Oyratlar, yeni yurt arayışları için farklı coğrafyalara göç ederek özellikle de Türkistan Hanlıklarının kaderini derinden etkilediler. Ancak güçlenen her Moğol hanı, Yuan Hanedanlığı döneminde Moğolların yaşamış olduğu büyük ihtişamın özlemine duyuyordu. Üstelik bu Moğol hanlarının hayal kurmaları için Cengiz Han soyundan gelmelerine de gerek kalmamıştı. Tıpkı Timur'un yaptığı gibi Cengiz Han soyundan gelen bir aileyle evlilik bağı kurmaları yeterli olacaktı. Nitekim 15. yüzyılın ortalarına doğru Moğolları kısa süreliğine de olsa tek çatı altında birleştirebilen Oyrat Hanı Esen Taişi tam da bu şekilde yaparak *Altan Uruk*'tan gelen bir prensesle evlenip kendisini Kağan ilan etti. 1453 yılında Ming sarayına yazdığı mektubunda Esen, kendisinin Moğolların kağanı ve Yuan İmparatorluğu'nun da varisi olduğunu söylemişti. Üstelik mektubunda Çince saltanat adı Tian Yuan 添元 da yer alıyordu.⁴³ Aradan çok uzun bir süre geçmeden Moğolca kaynakların ısrarla *Altan Uruk*'tan olduğunu iddia ettiği, Oyratların hâkimiyetini yıkararak Cengiz Han soyunu kurtaran Batu Mönke 1488 yılında Ming sarayına yazdığı mektubunda kendisini Dayan Kağan olarak tanıtmıştı.⁴⁴ Dayan kelimesi yine Yuan Hanedanlığı'nın Moğolca adı olan *Dai'ön Kemeku Yeke Mongol Ulus*'da geçen *Dai'ön*

³⁸ Albert M.Craig, *The Heritage of World Civilizations-Çince Tercümesi: 哈佛极简中国史：从文明起源到20 世纪*, (Beijing: CITIC Press Corporation, 2009), 160.

³⁹ Xu 徐, "Lun Zhu Yuanzhang Mie Yuan Jian Ming De Zhanzheng Fanglue 论朱元璋灭元建明的战争方略", 1993, 174.

⁴⁰ *Altan Topçı (Moğol Tarihi)*, Haz. Tuncer Gülensoy, (Ankara: Kültür Ajansı, 2008): 68.

⁴¹ Bo Yinhu 薄音湖, Guanyu Bei Yuan Hanxi 关于北元汗系", *Nei Menggu Daxue Xuebao*, S. 3, (1994): 9.

⁴² Li 李, "Lun Bei Yuan Zhongxing Mingzhu Dayan Han De Zehngzhi Gaige 论北元中兴明主达延合汗的政治改革", 24.

⁴³ *Ming Yingzong Shilu 明英宗实录*, Haz. Sun Jizong 孙继宗, (Taipai: Zhongyang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Suo 中央研究院歷史語言研究所, 1964), b. 234, s. 5110 .

⁴⁴ *Erdeni-yin Topçı 蒙古源流*. Haz. Ulan Börçigin, (Shenyang: Liaoning Minzu Chubenshe, 2000), 264.

kelimesinin Dayan'a dönüşmesinden başka bir şey değildi.⁴⁵ Dolayısıyla Ming İmparatorlarının Moğollardan sürekli endişe duyması ve güçlenmelerini önlemeye çalışması boşuna değildi.

1. Ming Hanedanlığı ile Timurlu İmparatorluğu Arasındaki İlk Temaslar

Zhu Yuanzhang Çin'de Yuan Hanedanlığı'nın yerini Ming Hanedanlığı'nın aldığını ve kendisinin Ming İmparatoru olarak ülkenin istikrarını sağladığını yabancı ülkelere gönderdiği elçileriyle duyurdu. Yurt dışına gidecek olan ilk elçiler, Çin ile sınırı olan ülkelere Ming Hanedanlığı'nın kurulduğunu haber vermek üzere 1370 yılında yola çıktılar. 1380 yılından itibaren yurt dışıyla kurulan ilişkiler yoğunlaşmaya ve Çin'e gelen yabancı ülke elçilerinin sayısı artmaya başladı. Fakat Buyr Gölü Savaşı'nı kazanarak Moğollara son bir darbe vurana kadar Türkistan bölgesiyle iletişim halinde olamadı. Zira Zhu Yuanzhang'ın dış politikadaki önceliği Moğol tehlikesini tamamen ortadan kaldırmak ve Yuan Hanedanlığı'ndan miras almış olduğu bazı bölgeleri bir an evvel topraklarına katmaktı. Nitekim bu sorunlar 1380'lerin sonuna kadar büyük ölçüde çözülmüş oldu. Zhu Yuanzhang'ın hayatının son döneminde hatırladığına göre, onun döneminde Ming'e toplam 36 ülkeden elçi gelirken, 31 ülkeye Ming Hanedanlığı tarafından elçi gönderildi.⁴⁶ Zhu Yuanzhang'ın burada kastettiği ülkeler içinde Timurlular da vardı.

Çin'de Ming Hanedanlığının yeni kurulduğu ve Ming-Moğol mücadelesinin Moğolistan topraklarında yürütülmeye başlandığı 14.yüzyılın son çeyreğinde, Timur imparatorluğunu genişletmekle meşguldü. Şöyle ki, 1370-1375 yılları arasında Timur Moğolistan'a (Doğu Çağatay Hanlığı) sefer yapıyordu. 1375-1377 yılları arasında ise Toktamış'ın Kök Orda'yı almasına yardım etmekle meşguldü. 1380'lerin başları ve ortalarında İran'a sefer düzenledi ve 1385-1386 yıllarında ise Toktamış'tan gelen tehdide karşı savaştı. Sonra orta doğuya dönen Timur 1391'de Altın Orda'nın başkentini ele geçirdi. 1393'te Bağdat'ı fethetti ve 1398 yılında ise Delhi' üzerine sefere çıktı.⁴⁷

Çin kaynaklarında Ming'e gelen ilk Timurlu elçisinin kayıtları 1387 yılı Ekim ayına denk gelmektedir. Hemen ertesi sene Ming Ordusunun Moğolistan seferi sırasında esir düşen yüzlerce Semerkantlı tüccarın ülkelerine gitmelerine izin verildikten sonra ise iki ülke arasındaki ilişkinin giderek yoğunlaştığını görüyoruz. 1388 yılından 1396 yılına kadar her sene bir kez Timurlu elçilerinin ve ticaret kervanlarının Ming başkentine geldiği görülmektedir. *Ming Shi*'de kaydedilenlere göre 1395 yılında Fu An 傅安, Guo Ji 郭驥 ve Liu Wei 刘惟 başkanlığındaki 1500 kişilik Çin elçilik heyeti, imparator Zhu Yuanzhang tarafından Semerkant'a gönderildi. Elçiler Semerkant'a ulaştığında Timur henüz Semerkant'ta değildi ve seferden döndüğü 1397 yılında Çin elçilerini kabul etti.⁴⁸ Semerkant'a giden bu elçilik heyeti 13 yıl boyunca Timurlu ülkesinin tutsak misafirleri oldu.⁴⁹ Papa III. Henry'nin Timur'a gönderdiği elçisi Clavijo'nun aktardıklarına göre Çin elçileri Timur'a Ming İmparatoru'nun mektubuyla birçok hediye takdim ettiler. Ayrıca Ming İmparatoru'na göre Timur, Çin'e ait birçok araziye işgal ediyordu ve bu arazilerin vergilerini vermesi gerekiyordu.⁵⁰ Ancak burada Clavijo'nun aktardığı bilgilerde bir sorun gözümüze çarpmaktadır. Şöyle ki, Ming İmparatoru'nun kendisini Timur'dan üstün görmesi zaten Çin merkezli dünya anlayışından anlaşılabilir bir durum olup, hâlihazırda Ming yıllıklarında

⁴⁵ Dalizhabu Bao. "Bei Yuan Shi Yanjiu Santi 北元史研究三题". *Heilongjiang Minzu Congkan* 25, C.25 S. 2 (1991), 69.

⁴⁶ Zhang Xie 张燮, *Dongxi Yang Kao 东西洋考*, (Beijing: Zhonghua Shuju, 1981), 216.

⁴⁷ Peter B. Golden, *Türk Halklarının Tarihine Giriş*, Çev. Osman Karatay, (İstanbul: Ötüken Neri yayı, 2017), 320.

⁴⁸ Gülçin Çandarlıoğlu, *Orta Asya'da Timuriler, Çinde Ming Münasebetleri, Chencheng'in Elçilik Raporu*, (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, 1995), 18.

⁴⁹ Zhang 张, *Ming Shi 明史*, 1974, b. 68, s. 963.

⁵⁰ Ruy González de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*. Çev. Ömer Rıza Doğrul, (İstanbul: Köprü Kitapları 2016): 170.

Timur’dan bir vasal 臣 olarak bahsedilmektedir.⁵¹ Fakat Ming İmparatoru’nun kendisine ait toprakları Timur’un işgal etmekte olduğunu söylemesi pek muhtemel görünmemektedir. Nitekim sırf bunu söylemek için bu kadar çok sayıda elçiyi Timur’a göndermesi lüzumsuzdu. Şayet Zhu Yuanzhang böyle bir düşünceye sahip olsaydı ve Timur’a düşmanca bir tavır sergilemek isteseydi Timurlu tüccarlarının Çin’e girmelerini kolayca yasaklayabilirdi. Zira Ming’e düşmanlık eden ülkeleri cezalandırmanın en etkin yolu Ming tarihinde onlarca örneğine rastladığımız ticaret yasaklarıydı. Esasında Timur’u bu kadar öfkelenen ve Ming-Timurlu ilişkisinin gerilmesine neden olan şey, muhtemelen Çin’in dış ilişkilerinde temel aldığı haraç sistemi *Chaogong*’a 朝贡 Çin’e oldukça yabancı olan Timurlular da dâhil etmek istemesiydi. Ming kaynaklarında Timurlu İmparatorluğu’nun büyüklüğünden ve haşmetinden bahsedilirken Timur’un Çin’e ait olan toprakları işgal ettiğine dair herhangi bir ima bulunmamaktadır. Çin’in haraç sisteminin Çin’e yabancı olan ülkeler açısından bir tür hegemonya dayatması gibi görünmesi doğaldır. Fakat gerçek ilişkilerde aslında bu tür bir hegemonya söz konusu değildi. Nitekim Çin’i çok iyi tanıyan ve eskiden beri ilişkisi olan komşu ülkeler, özellikle Güneydoğu Asya ülkeleri bu sistemin Çin’le yapılacak olan ticarete esas alınan ve sadece Çin imparatorlarının nezdinde geçerli olan bir sistem olduğunu biliyordu. O ülkeler için bu bir haraç değil Çin’le ticaret yapmanın en kolay yoluydu ve Çin imparatorlarının ne düşündükleriyle pek ilgilenmiyorlardı.⁵² Ama Timur’un, ya da onun devlet adamlarının bunu anlaması beklenemediği gibi Clavijo’nun da anlaması beklenemezdi. Timur için Ming İmparatoru’nun bunu söylemesi oldukça küstah ve kendini bilmez bir tavrıdır. Sonuçta *Chaogong* kelimesini zamanın Uygur Türkçesine *olpan* olarak çevirdiği gibi diğer yabancı dillere de haraç anlamında çevirmekten başka bir çare yoktu. Dolayısıyla Timur’un haraç kelimesine duyacağı öfke, Çin elçilerinin başına nelerin gelebileceğini tahmin etmemize yardımcı olacaktır. Timur’un çok öfkelenmesine rağmen elçilerin kellesini uçurmak yerine onları imparatorluk topraklarında gezdirmesi onun çok daha soğukkanlı davrandığını göstermektedir. Ming yıllıklarında Timur’un Çin elçilerini tutsak etme nedeni olarak elçilerin Ming’in Timurlulardan “daha üstün ve büyük” olduğunu söylemesi ve Timur’un haraç göndermeyi reddetmesi gösterilmektedir.⁵³ Elçilik heyetinin başkanı Fu An ülkesine döndüğünde imparatora yazdığı raporunda, Timur’un kendisine üstünlük addeden Çin elçilerini, Timurluların kudretini ve büyüklüğünü anlamaları için Tebriz’e kadar götürdüğünü,⁵⁴ buna rağmen Timur’un üstünlüğünü kabul etmeyen Çin elçilerinin Timur tarafından alıkonulduğunu aktarmaktadır.⁵⁵ Fu An başkanlığındaki Ming elçilik heyeti Timur’un ölümünden sonra Timur’un torunu Halil Sultan’ın izniyle Semerkant’tan ayrılarak 1407 yılı Haziran ayında ancak ülkesine ulaşabildi.⁵⁶ Fu An 1429 yılındaki ölümüne kadar hayatı boyunca üç kez Timurlulara, üç kez Beşbalık’a olmak üzere toplamda altı kez Ming Hanedanlığı adına elçi olarak Türkistan’a gitti ve tüm bu sefaret serüvenini *Xiyu Shenglan* 西域胜览 adlı eserinde anlattı. Fakat bu eser günümüze kadar ulaşmadı.⁵⁷

Çin elçileri, Ming Hanedanlığı’nın hasımlarından olan ve Timurlular’a sığınan Olcay

⁵¹ Zhang 张, *Ming Shi* 明史, 1974, b.332, s. 8558.

⁵² Zhuang Guotu 庄国土, “On the Illusiveness of Tributary System: a Case of the Tributary Relations between Ancient China and Southeast Asia 略论朝贡制度的虚幻：以古代中国与东南亚的朝贡关系为例”, *Southeast Asian Affairs* C. 123, S. 3, (2005): 7.

⁵³ Zhang Xinglang 张星烺, *Zhong Xi Jiaotong Shiliao Huibian 3* 中西交通史料汇编(第三册), (Beijing: Zhonghua Shuju Chuban She, 2001): 1800.

⁵⁴ Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, (İstanbul: Ötüken Neriya, 2007): 245.

⁵⁵ Hong Jiao 焦竑, *Guo Chao Xianzheng Lu* 国朝献征录, (Shanghai: Shanghai Shudian, 1986), b.3, s. 3364-3366.

⁵⁶ Wan Ming 万明, “Mingchu Zhong Xi Jiaotong Shizhe Fu An Chushi Luekao 明初中西交通使者傅安出使略考”, *Zhongguo Bianjiang Shidi Yanjiu*, C.7, S. 2 (1990): 32.

⁵⁷ Wang Yingxuan 王颖璇, “Ming Dai Fu An Chushi Xiyu Yanjiu 明代傅安出使西域研究”, *Journao of Gansu Open University*, C.32, S.3, (2002): 87.

Timur'un da bulunduğu dönemde Semerkant'a geldiler. Bu iki hasım ülkenin temsilcilerinin her birinin durumu hakkında Timur'un etraflıca düşündükten sonra Çinli elçileri bırakmama kararı almış olması muhtemeldir. Zira Ming Hanedanlığı'nın Müslümanlara iyi davranmadığı haberi de çoktan Timur'a ulaşmıştı. Bunun üzerine Ming İmparatoru'nun elçi göndererek kendisinden vergi istemesi söz konusu kararında etkili olmuştur. Hatta Timur, Çin elçilerinin Semerkant'a ulaşarak kendisinden vergi istemesi üzerine Çin'e sefere çıkmaya niyetlenmiş olsa da batıdaki işlerin iyi gitmemesi üzerine seferini ertelemek zorunda kalmıştı. 1404 yılında Timur batı seferlerini tamamlayarak Semerkant'a döndü. Başkentte sadece birkaç ay kaldıktan sonra Çin seferine çıkmak için büyük bir ordu ve muazzam bir levazım toplayıp sonbaharda Otrar'a ulaştı.⁵⁸ Sefere çıkarken Olcay Timur'u da yanına almıştı.⁵⁹ Ne var ki Timur Otrar'da hastalandı ve 18 Şubat 1405'te öldü.⁶⁰

2. Moğolistan'daki Toparlanma Çabaları

Togan Timur Çin'i terk ettiyse de Zhu Yuanzhang onu büyük bir tehdit olarak algılamaya devam etti. Dolayısıyla onları yine *Di Yuan* 敵元 yani Hasım Yuan olarak adlandırdı.⁶¹ Günümüzde Çin'deki tarihçiler çalışmalarında Togan Timur ve onun soyundan gelen hanların Moğolistan'daki otoritesini koruyabildiği yaklaşık 30 yıllık dönemi Kuzey Yuan yani *Beiyuan* 北元 olarak adlandırırken yine bazı tarihçiler Togan Timur'un Shangdu'ya çekildiği 1368 yılından, Kökönür bölgesinde Mançulara karşı mücadeleyi kaybeden Ligden Kağan'ın oğlu Ezi Konggor'un Mançulara teslim olduğu 1635 yılına kadarki 267 senelik süreçte mevcut olan Moğol otoritelerine Kuzey Yuan 北元 ismini kullanmayı tercih etmektedir.⁶²

Togan Timur Shangdu'ya çekildikten sonra 1369 yazında Chang Yuchun 常遇春 komutanlığındaki Ming Ordusu Shangdu'ya saldırı düzenledi. Togan Timur daha kuzeydeki İnçan 应昌 kalesine çekildi ve kısa bir süre sonra burada hastalanarak ölünce veliaht Ayuşiridar hanlık tahtına geçti.⁶³ 1370 yılında Li Wenzhong 李文忠 komutanlığındaki Ming ordusu İnçan'a saldırdığında Ayuşiridar büyük çölü geçerek atalarının eski başkenti Karakurum'a çekildi.⁶⁴ Kaçış sırasında Ayuşiridar'ın oğlu Maitiribala ve onun annesi Ming ordusunun eline geçerek Nanjing'e gönderildi.⁶⁵ Ayuşiridar Karakurum'a geçtikten sonra Yuan Hanedanlığı'na ait saltanat adı Xuan Guang'ı 宣光 kullanmakla birlikte Moğolların arasında Biligtü Kağan adını kullanmaya başladı.⁶⁶

⁵⁸ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatih*, Çev. Zuhâl Bilgin, (İstanbul: Kronik Kitap, 2006), 133.

⁵⁹ Okada Hidehiro, *Mongoru Teikoku kara Daishin Teikoku He- Çince Tercümesi : 从蒙古到大清*, (Xinbei: Taiwan Shangwu Yinshuaguan, 2016): 231.

⁶⁰ Timur'un ölüm tarihi olarak Yezdi hicri 807 senesi Şaban ayının 17.günü (18 Şubat 1405) işaret ederken, René Grousset çalışmasında 19 Ocak 1405 tarihini işaret etmektedir. bkz. Yezdi, *Zafernâme*, 448; René Grousset. *The Empire of the Steppes: A History of Central Asia*. Trans. Naomi Walford, (New Brunswick: Rutgers University Press, 1970), 456.

⁶¹ Hu Zhongda 胡钟达, "Ming Yu Bei Yuan Menggu Guanxi Zhi Tantaoyu 明与北元-蒙古关系之探讨", *Nei Menggu Shehui Kexue*, S.5, (1984): 45.

⁶² Li Xin 李欣, "Lun Bei Yuan Zhongxing Mingzhu Dayan Han De Zehngzhi Gaige 论北元中兴明主达延汗的政治改革", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hohhot: Inner Mongolia University, 2010), 1.

⁶³ Bo Yinhu 薄音湖, "Guanyu Bei Yuan Hanxi 关于北元汗系", *Nei Menggu Daxue Xuebao*, S. 3, (1987), 42.

⁶⁴ Cao Yongnian 曹永年, *General History of Mongolian Nationality (3) 蒙古民族通史 - 第三卷*, (Hohhot: Inner Mongolia University Press, 2002): 13.

⁶⁵ Wang Xiong 王雄, "Daming Beiyuan Zhengce 大明北元政策", *Nei Menggu Daxue Xuebao*, S. 1 (1987): 74.

⁶⁶ Buyandelger, "15 Shiji Zhongye Qian De Bei Yuan Kehan Shixi Ji Zhengju 15 世纪中叶前的北元可汗世系及政局", *Menggu Shi Yanjiu*, S. 6, (2000): 131.

Zhu Yuanzhang Karakurum'da bulunan Ayuşiridar'ı tamamen ortadan kaldırmak için 1372 yılında Xu Da komutanlığında 150.000 kişilik süvari ordusunu Moğolistan'a gönderdi.⁶⁷ Xu Da kendisinin komutanlık ettiği ana kuvvetler Moğolistan'ın merkezine doğru ilerleyerek Karakurum'u ele geçirecekti. Doğudan ilerleyecek ordunun başına Li Wenzhong, batıdan ilerleyecek ordunun başına ise Feng Sheng geçti.⁶⁸ Moğolistan'da Ming ordusuna mukavemet edebilecek üç önemli askeri kuvvet vardı. Bunlar Çin'deki isyanları bastırmada tecrübe sahibi olan Köke Timur'un birlikleri, Yuan Hanedanlığı'nın resmî ordusu olan ve Togan Timur'la birlikte Çin'den çekilen Mangi 蛮子 komutanlığındaki birlikler, yine adı Köke Timur 阔阔帖木儿 olan bir diğer komutanın Moğolistan'daki kabilelerden oluşturduğu birliklerdi. Bu birliklerin tamamı Ayuşiridar'a bağlı olarak hareket ediyordu.⁶⁹ Üstelik Ming ordusuna teslim olmayarak sonuna kadar mücadele etmek isteyen bu komutanlar için bu savaş adeta ölüm kalım savaşına dönmüştü. Dolayısıyla bütün ordu dayanışma içinde hareket etmek zorundaydı. Xu Da ilk olarak merkez kuvvetlerine bağlı olan Lan Yu 蓝玉 komutanlığındaki öncü birlikleri Moğolistan'a gönderdi. Bu birlikler 1372 baharında Tola ırmağı civarına ulaştı ve Köke Timur'un birlikleriyle karşılaşarak ilk çarpışmada onları bozguna uğrattır gibi oldu.⁷⁰ Fakat bu Ming ordusunun ana kuvvetlerini Moğolistan içlerine çekme taktiği idi.

İlk zafer haberini alan Xu Da Mayıs ayına doğru ana kuvvetleriyle Moğolistan içlerine kadar ulaştı. Fakat Köke Timur'un klasik bozkır savaş taktikleriyle yaptığı saldırılar karşısında Ming ordusu kısa sürede on binlerce kayıp vererek güneye çekilip savunma pozisyonuna geçti. Doğudan ilerleyen Li Wenzhang, bazı küçük Moğol birlikleri dışında önemli bir mukavemet görmeden ilerleyerek Tola Irmağı'na yaklaştı ve Mangi komutanlığındaki Moğol birlikleriyle karşılaştı. Moğol birlikleri kısa bir çarpışmadan sonra çekilmeye başlayınca Li Wenzhong'un ordusu kaçan orduyu takip ederek Orhun nehrine kadar ulaştı. Burada Karajang'ın kuvvetleriyle birleşen Moğol birlikleri çekilmeyi bırakıp Ming ordusuna saldırı düzenlemeye başladı. Bu ani saldırı karşısında panikleyen Ming ordusu bozguna uğradı. Ming ordusunu takip eden Moğol kuvvetleri gece baskınları yaparak bazı birliklerinin dağılmasına neden oldu. Ana kuvvetlerden ayrı kalarak yollarını kaybeden bazı Çin birlikleri günlerce yiyecek bulamayıp açlıktan öldü. Dolayısıyla Li Wenzhong'un ordusu da yaşadığı ağır kayıplardan dolayı ele geçirdiği ganimetleri ve esirleri yanlarına alarak çekilmeye başladı. Batıdan ilerleyen Feng Sheng, Gansu bölgesinde Köke Timur'un savunma için bıraktığı az sayıdaki Moğol birlikleri dışında savaşacak kimseyi bulamadı ve aldığı az sayıdaki ganimetlerle birlikte geri çekildi.⁷¹ Böylece Ming ordusu Moğolistan'dan hezimetle ayrılmak zorunda kaldı. Zhu Yuanzhang hem Çin'de hem de Moğolistan'da Moğol İmparatorluğu'nun eski topraklarının tamamına egemenliğini yaymak istemişti. Bunu gerçekleştiremeyince 1373'te kaleme aldırıldığı *Huangming Zuxun* 皇明祖训 adlı nasihat kitabında kendisinden sonra gelenler için kuzeydeki ve kuzeybatıdaki düşmanlara karşı uyanık olmaları, ama askerî şan peşinde koşmamaları için uyarıda bulundu.⁷²

Ming ordusunun Moğolistan seferinin başarısız olması Ayuşiridar'ın elini güçlendirdi ve Moğolistan'daki kabilelerin kendine bağlılığını pekiştirmesi için iyi bir fırsat sağladı. Ayrıca

⁶⁷ Zhou Song 周松, "The Change of Dong Sheng Wei in the Confrontation Between Ming and North Yuan in Hongwu Period 明与北元对峙格局中的洪武朝之东胜卫变迁", *Journal of Historical Science*, S.5 (2007): 35.

⁶⁸ Dali Zhabu. "Bei Yuan Chuqi Shishi Lue Shu 北元初期史实略述", *Nei Menggu Shehui Kexue*, S.5 (1990), 51.

⁶⁹ Cao Yongnian 曹永年, Political Situation of Northern Yuan as Reflected in Bei Xun Si Ji (Journal of an Inspection Tour in The North) 《北巡私记》所见之北元政局". *Journal of Inner Mongolia Normal University (Philosophy and Social Science)* C.33, sS 1 曹, 2001b, s. 48)

⁷⁰ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.72, s.1332.

⁷¹ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.74-75, s. 1373-1380.

⁷² Kenneth Chase, *Ateşli Silahlar Tarihi*, Çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 52.

eskiden Yuan Hanedanlığı'na bağlı olan ve Çin asıllı olmayan Kore Krallığı'na elçi göndererek kendisine bağlılığının devam etmesini istedi.⁷³ Hatta ünlü komutan Köke Timur da kendisi bizzat Kore Kralına elçiler göndererek hediyeler takdim etti.⁷⁴ Öte yandan Ming Hanedanlığı'na teslim olmayan Yunnan bölgesinin Moğol asıllı yöneticisi Baslavarmi'ye elçi göndererek ilişkilerini sürdürmeye çalıştı.⁷⁵ Böylece Moğollar 1388 yılındaki Buyr Gölü savaşına kadar kısmen de olsa toparlanma fırsatı buldu.

3. Ming-Moğol Mücadelesinin Timurlu-Çin İlişisine Etkisi

Ayuşiridar 1373 yılından itibaren kuzey Çin ve Gansu bölgelerine yönelik akınlar düzenlemeye başladı. Artık Ming ordusu saldırgan pozisyonundan savunma pozisyonuna geçmişti. Zira Moğolistan içlerine kadar ordu sevk etmenin zorluklarını anlamışlardı. Dolayısıyla Çin Seddi'ne yakın yerleşim bölgeleri daha güneye taşındı, Çin Seddi ve diğer savunma kulelerinin onarımları yapılmaya başlandı.⁷⁶ Ayuşiridar'ın Moğol birliklerinin Ming sınırlarına yönelik saldırıları şiddetlenince Moğolistan'daki durumun karışması niyetiyle daha önce Ming ordusuna esir düşen Maitiribala'yı Moğolistan'a göndermesi işe yarar bir sonuç vermedi.⁷⁷ Ne var ki Ayuşiridar çok uzun yaşamadı ve 1378 yılında Karakurum'da hastalanarak öldü. Onun yerine kardeşi Togus Timur (d.1342) Kağan ilan edilerek Moğol tahtına oturtuldu. Togus Timur, Çin usulü saltanat adı olarak Tian Yuan'ı 天元 ve Moğolca Uskal Kağan adını kullandı.⁷⁸

Zhu Yuanzhang Moğolistan'a doğrudan askerî sefer yapmanın maliyetini ve zorluklarını hesaba katarak farklı bir strateji kullanmaya başladı. Amacı Moğolların tüm dış bağlantılarını kesmek ve Çin'e yakın bölgelerdeki Moğol komutanlarının Ming'e teslim olmalarını sağlamaktı. İlk önce Kore Krallığı'na türlü yaptırımlar uygulayarak Moğolistan'la ilişkisinin kesilmesini ve Ming'e yakın politika izlemesini sağlamaya çalıştı. Ming'in yükselen gücü karşısında çok fazla risk almak istemeyen Kore Kralı U, 1385 yılında Ming Hanedanlığı ile resmî ilişki kurarak Moğollardan uzaklaşmaya başladı.⁷⁹ Öte yandan Zhu Yuanzhang 1381 yılının sonbaharında 300.000 kişilik Ming ordusunu Yunnan'ı fethetmek için gönderdi.⁸⁰ Baslavarmi 100.000 kişilik orduyla karşı koymaya çalıştıysa da Ming ordusunun hile yaparak 20.000'den fazla askerini teslim alması sonucu çıkış yolu bulamayıp intihar etti ve eski Da Li ülkesinin toprağı olan Yunnan bölgesi Ming Hanedanlığı'nın hâkimiyeti altına girdi.⁸¹

Zhu Yuanzhang için bir diğer tehlike Yuan Hanedanlığı'nın eski komutanlarından

⁷³ Sun Xiao 孙晓, *Gaoli Shi 高丽史*, (Beijing: Renmin Chuban She, 2013), 1306.

⁷⁴ Jin Weixian 金渭显, *Gaoli Shi Zhong Zhong Han Guanxi Shiliao 高丽史中韩关系史料汇编*, (Taipei: Shihuo Chuban She 1983), 782.

⁷⁵ Wang Yiqiu 王亦秋, "A Study of Prince Who Commanding Yunnan Province in The Yuan Daynasty 元代出镇云南宗王考". *Journal of Zhaotong Teachers Collage*, C.32, S. 2, (2010): 9.

⁷⁶ Zhang Caiyun 张彩云, "Study on The Great Wall in Gansu Region in Ming Dynasty 明代甘肃地区长城研究", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nanchang: Jiangxi Normal University, 2019), 15.

⁷⁷ Gu Yingtai 谷应泰, *Ming Shi Jishi Benmo 明史纪事本末*, (Beijing: Zhonghua Shuju, 1977), b.10, s. 137-138.

⁷⁸ Fang Linggui 方龄贵, "Guanyu Bei Yuan Xuanguang Nian Hao De Kaozheng 关于北元宣光年号的考证". *Palace Journal of Museum*, S.4, (1974), 61.

⁷⁹ Jia Mufeng 贾慕枫, "An Analysis of The Transaction Between Naha Tu And Beiyuan, Koryo, Ming Dyndasty 纳哈出与北元、高丽、明朝关系变迁研究". (Hohhot: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Inner Mongolia Normal University, 2019), 17.

⁸⁰ Lu Ren 陆韧, "Ming Chao Tongyi Yunnan, Gonggu Xinan Bian Jiang Jincheng Zhong Dui Yunnan De Junshi Yimin 明朝统一云南、巩固西南边疆进程中对云南的军事移民", *China's Borderland History and Geography Studies* C. 15, S. 4, (2005): 68.

⁸¹ Mote, Frederick W ve Denis Twitchett. "The Ming Dynasty, 1368—1644, Volume 7 Part I", *The Cambirdge History of China*, (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo: Cambridge University Press 2008), 146.

Nagaçu’nun elindeki güçlü orduyu. Cengiz Han’ın büyük komutanlarından Muhuli’nin soyundan gelen Nagaçu, 200.000’den fazla süvari orduya sahipti ve Çin Seddi’nin kuzeydoğusundaki geniş bölge üzerinden Ming sınırlarına sürekli akınlar yapıp Kuzeydoğu Çin’in güvenliğini tehdit ediyordu.⁸² Nagaçu’nun Ming’e teslim olmasını sağlamak için uzun bir süre ikna girişiminde bulunulmasına rağmen başarılı olunamadı. Dolayısıyla 1387 Mart ayında Feng Sheng 冯胜 komutanlığında 200.000 kişilik Ming ordusu Nagaçu’yu ortadan kaldırmak için yola çıktı. Öncü birlikler Qingzhou’daki 庆州 Nagaçu birliklerine saldırdı.⁸³ Çok fazla dayanamayacağını anlayan Nagaçu daha önce Çin’e teslim olan diğer Moğol komutanlarının girişimleriyle Ekim ayında Ming Hanedanlığı’na bütün kuvvetleriyle birlikte teslim oldu.⁸⁴

1372 yılındaki başarısız Moğolistan seferinde yarım kalan işi tamamlamak için Moğolistan’a sefere çıkma zamanının geldiğine karar veren Zhu Yuanzhang, Lan Yu’yu ordu komutanı tayin ederek sefer için hazır olunmasını istedi. 1388 yılı Mayıs ayında 150.000 kişilik orduyla Gobi Çölü’nü aşarak Moğolistan’a giren Lan Yu, Togus Timur’un Buyr Gölü civarında olduğunu öğrendi. Bu defa Ming ordusu daha önce aldığı yenilgiden ders çıkararak güvenilir istihbaratla ve hazırlıklı bir şekilde sefere çıkmıştı. *Ming Shi*’da aktarılanlara göre ordu, Buyr Gölü’nün güney kıyısına ulaştığında kum fırtınasına yakalandı ve Togus Timur’un gölün kuzeydoğu kıyısına 40 km uzaklıkta olduğunu öğrendi. Lan Yu, ana kuvvetlerle karargâhta bekleyerek Yu Lingbi 玉令弼 komutanlığındaki öncü birlikleri Togus Timur’un olduğu mevkiye baskına gönderdi. Togus Timur bu hava şartlarında Ming ordusunun çok fazla ilerlemeyeceğini düşündüğü için hazırlıksız durumdaydı ve 18 Mayıs günü Ming ordusunun ani baskımı karşısında büyük bir bozguna uğradı.⁸⁵ Togus Timur ve oğlu Tian Bao Nu 天保奴 az sayıda birlikle kaçmayı başardı fakat Togus Timur’un ailesinden hatunu, haremi ve küçük oğlu Di Bao Nu 地保奴 dâhil 64 kişi; Ayurışiridar’ın ailesinden hatunu ve prensesleri dâhil 59 kişi; soylu Moğol aileleri ve komutanlarından ise 2994 kişi Ming ordusuna esir düştü.⁸⁶ Ming ordusu orta Kerulen havzasına kadar olan bölgeyi adeta taradı ve 77.000’den fazla insan, çok sayıda kıymetli eşya, yazılı belge, 200.000’den fazla canlı hayvan ve binlerce araba ganimet alarak Çin’e döndü.⁸⁷ Togus Timur, Buyr Gölü savaşından sonra kurtulan adamlarıyla Karakurum’a doğru kaçarken Arık Buka soyundan gelen Yesudar 也速迭儿, Togus Timur’a saldırarak onu esir aldı ve oğluyla birlikte yay kirişiyle boğdurarak öldürttü.⁸⁸ Togus Timur ölünce onun yakın komutanlarından La’usa, Nekeley, Şiremün, Horhuy beraberindeki 3000 kişiyle Ming Hanedanlığı’na teslim oldu. Her ne kadar Ming yıllıklarında Togus Timur’un tam olarak öldürüldüğü tarih yer almasa da Nekeley ve Şimerün’ün Ming’e 4 Kasım 1388 tarihinde Togus Timur’un öldürüldüğü haberini verdiği kayıtlıdır.⁸⁹

Söz konusu sefer sırasında Ming ordusuna esir düşen sadece Moğollar olmayıp Semerkant’tan Moğolistan’a gelen yüzlerce tüccar da Ming ordusu tarafından yakalanarak

⁸² Qian Qianyi 钱谦益, *Guo Chu Qunxiong Shilue 国初群雄事略*, (Beijing: Zhonghua Shuju 1982), b.12, s.268.

⁸³ Zhang 张, *Mingshi 明史*, b.3, s. 44.

⁸⁴ Qi Wenying 奇文瑛, *Mingdai Weisuo Guifuren Yanjiu 明代卫所归附人研究-以辽东和京畿地区卫所达官为中心*. Beijing: China Minzu University Press, (2011), 15.

⁸⁵ Zhang 张, *Ming Shi 明史*, 1974, b.3, s. 44.

⁸⁶ *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*, 1962, b.190, s. 2866.

⁸⁷ Wu Yungaowa, *A Study on The “Da Da Guan” of “Si Yi Guan” in Ming and Mongolian Tribute- Letters of “Hua-I-Yü” 明四夷馆鞑鞑馆及《华夷译语》“鞑鞑来文”研究*, (Beijing: Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 2014), 58.

⁸⁸ *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*, 1962, b.194, s. 2910.

⁸⁹ Henry Serruys, “The Dates of The Mongolian Documents in The Hua-i i-yu”. *Harvard Journal of Asiatic Studies* C.17, S. 3/4 (1954): 420.

Nanjing'e götürüldü. *Shu Yu Zhou Zi Lu* 殊域周咨录 adlı eserde kaydedildiğine göre Zhu Yuanzhang, önce onların casus olabileceğini düşünerek Çin'de kalmasına karar verdi, ardından yapılan tahkik sonucu Timurlu ülkesinden geldikleri anlaşılınca Ağustos ayında Semerkant'a dönmelerine izin verdi.⁹⁰ Hatta Moğol kökenli Lala 刺刺 şefliğindeki bir birlik onların ülkesine sağ salim ulaştırılması için görevlendirildi. Semerkantlı tüccarların ülkelerine geri gönderilmesi aslında Ming Hanedanlığı ile Timurlu İmparatorluğu arasında daha önceden başlayan diplomatik ilişkilerden kaynaklanıyordu. *Ming Taizu Shilu*'daki 明太祖实录 kayıtlara göre 1387 yılının 27 Ekim günü, Timur'un elçisi Molla Hafız, Ming başkenti Nanjing'a gelerek imparator Zhu Yuanzhang'a 15 at, 2 deve sundu; imparatorluk sarayı Molla Hafız'a 15 gümüş para hediye verdi.⁹¹ Molla Hafız Semerkant'tan en erken 1386 senesinin sonunda yola çıkmış olmalıdır ki bu dönemde Timur Mazenderan ve Azerbaycan seferindeydi (1386-1389). Bu durumda bile Çin'e elçi göndermiş olması tesadüf değildi. Zira Ming Hanedanlığı'nın kuruluşu ve Cengiz Han soyundan olan Moğolların Çin'den kovulması başlı başına Timur'un dikkatini çekecek bir meseleydi.⁹² Üstelik Ming Hanedanlığı'nın sürekli olarak Moğolistan'a sefer düzenlemesi, dönemin bir diğer büyük imparatoru olan Timur'un dikkatinden kaçamazdı. Zira Ming baskısından kaçan Moğol asillerinin Timur'a sığındığı Ming kaynaklarına da yansımış durumdaydı. Onların Ming'i Timur'a şikâyet etmesi ve Ming hakkında bilgi vermesi muhtemeldi. Molla Hafız'ın Ming'e gelişyle iki ülke arasındaki diplomatik kanal resmî olarak açılmış sayılırdı.⁹³

Çin kaynaklarında Semerkantlı iki kişinin Ming'in memuriyet kurumlarında istihdam edilmesi Semerkantlı tüccarların Ming ordusu tarafından esir alındığı 1388 yılına denk gelmektedir. Mançu İmparatorluğu döneminde kaleme alınan *Jinling Wen Shi Jiapu* 金陵温氏家谱 adlı aile biyografisinde Zhu Yuanzhang'ın 1388 senesinin Haziran ayında Meşayih Mahmut 马沙亦黑马哈麻 adındaki kişinin yabancı dillerle ilgilenen *Han Lin Yuan* 翰林院 adlı birimde kâtipliğe, Wenerli 温尔里 adındaki bir diğer kişinin ise astronomiyle ilgilenen *Qin Tian Jian* 钦天监 adlı birimde yardımcı memurluğa alınması hakkında bizzat talimat verdiği yer almaktadır.⁹⁴ Araştırmacılar bu iki kişinin Timur'un gönderdiği elçilerin arasından seçildiğini düşünmektedir. Fakat *Shu Yu Zhou Zi Lu* adlı eserde isim zikredilmeyerek Molla Hafız'la birlikte bir kişinin daha elçi olarak geldiği kaydedilmiştir.⁹⁵ Molla Hafız ve beraberindeki kişi Timurlulardan Ming'e gelen ilk elçiler olduğuna göre, Meşayih Mahmut ve Wenerli'nin onlardan önce ya da onlarla birlikte Ming'e gelmeleri söz konusu değildi. Molla Hafız'ın yanında adları zikredilmeyen en az üç kişi olması düşünülebilir fakat bahsi geçen eser Molla Hafız dışında sadece bir kişinin olduğunu net bir şekilde kaydetmiştir. Böylece bu ihtimal de suya düşer. Öte yandan Molla Hafız'dan bir sonraki Timurlu elçileri 1388 senesinin Ekim ayında Ming başkentine ulaştı ve bu tarihte yukarıda adı geçen iki kişi çoktan istihdam edilmiş durumdaydı. Bu durumda Nanjing'de işe alınan iki kişinin Moğolistan'da Ming ordusuna esir düşenlerin içinden seçilmiş olduğu tek bir ihtimal söz konusu olur. Üstelik bu iki kişi imparatorun özel talimatıyla adı geçen birimlerde çalışmalarını emredilen kişilerdi. Kaldı ki bu iki kişi Timur'un gönderdiği elçilerse Ming

⁹⁰ Yan Congjian 严从简, *Shu Yu Zhou Zi Lu* 殊域周咨录. Ed. Yu Sili 余思黎, (Beijing: Zhonghua Shuju, 1993), b.16 s. 484.

⁹¹ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.185, s. 2780.

⁹² Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 2007, 41.

⁹³ Zhang Wende 张文德, *Tiemuer Wang Chao Guanxi Shi Yanjiu* 明与帖木儿王朝关系史研究, 30.

⁹⁴ Feng Xishi 冯锡时, "You 'Jinling Wen Shi Jiapu' Kan Mingchu Tiemuer Diguo Yu Ming De Youhao Jiaowang 由 <金陵温氏家谱> 看明初帖木儿帝国与明的友好交往", *Minzu Yanjiu*, S. 5 (1990), 84.

⁹⁵ Yan 严, *Te Yu Zhou Zi Lu* 殊域周咨录, 1993, b.16 s. 485.

Hanedanlığı hakkında olumlu fikirlere sahip olmayan Timur'dan izin almaksızın bu kişilerin Çin'de kalabilmeleri ve hatta gönderdiği ilk elçilerin bunu yapmaları kanaatimizce pek ihtimal dâhilinde görünmemektedir.

Semerkantlı tüccarların ülkesine döndükten sonra Timurlulardan Ming'e gelen elçilerin ve tüccarların sayısında artış görüldü. Nitekim 15 Ekim 1388'de Semerkant'tan Tacüddin 塔术丁 başkanlığındaki 59 kişilik heyet Çin'e geldi ve beraberinde 300 adet at, 2 adet deve getirdi. Ming sarayı elçilerin her birine 60 Liang⁹⁶ 两 gümüş verdi.⁹⁷ 19 Ekim 1389'da Molla Hafız ikinci kez Timur'un elçisi olarak Çin'e 205 baş at getirdi. Bu sefer Ming kaynakları Anduer 俺都儿 (Abdul-Abdullah?) dâhil olmak üzere 8 kişinin daha Molla Hafızla birlikte Ming'e geldiğini aktarmaktadır. Adı geçen Anduer muhtemelen 1388 yılında Molla Hafız'ın ilk Çin sefaretinde Hafız'la birlikte gelen kişidir. Bu sefer İmparator Zhu Yuanzhang, Timurlu elçilerini çok iyi bir şekilde karşıladı. Molla Hafız'a 400 Liang gümüş ve kâğıt para, Anduer dâhil diğer 8 kişinin her birine 70'er Liang gümüş, kaliteli kumaş ve kâğıt para verildi.⁹⁸ 27 Ocak 1390'da Semerkantlı tüccar Sheqieer Aliyi (Sedir Ali?) 舍怯儿阿力义 Gansu'daki Liangzhou'da satmak üzere 607 baş at getirdi, imparator bu atların başkent Nanjing'e sevk edilmesi talimatını verdi.⁹⁹

1390 yılı Aralık ayında Ming sarayı Moğol prenslerden 67 ailenin Semerkant'a giderek Timur'a sığındığını öğrendi.¹⁰⁰ 23 Eylül 1391'de Şah Ali (Şeyh Ali?) 拾哈厘 başkanlığındaki Timurlu elçileri Ming'e at ve deve getirdi.¹⁰¹ 10 Aralık'ta ise Moğol prens Buyan Kudu 伯颜忽者 19 kişiyle birlikte Semerkant'tan Timur'un elçisi olarak Çin'e geldi ve beraberinde 56 baş at getirdi.¹⁰² Burada bahsi geçen Moğol prens muhtemelen geçen sene Ming sarayının Semerkant'a sığındığı haberini aldığı Moğollardandı. 24 Mart 1392'de Timur'un Tümen Beyi Nizamüddin 万户尼咎卜丁 başkanlığındaki elçilik heyeti Ming'e geldi. Elçiler beraberinde 84 baş at, 6 baş deve, 6 parça kadife kumaş 绒¹⁰³, 9 parça mavi soft, birer adet kırmızı ve yeşil yün kumaş Sahala 撒哈刺¹⁰⁴, kılıç, hançer ve zırh getirdiler. Elçilere Ming İmparatoru gümüş ve kâğıt para verdi.¹⁰⁵ Aynı dönemde yine çok sayıda Semerkantlı tüccarın Gansu'nun Liangzhou'a atlarını satmak için gelmesi üzerine bütün atların başkent Nanjing'e gönderilmesi talimatı verildi. 11 Ocak 1393'te imparator Zhu Yuanzhang, Shaanxi 陕西 askerî valisine gönderdiği fermanla Gansu ve civar bölgelerde ikamet etmekte olan ve batıya gitmek isteyen 1236 Müslüman'ın Semerkant'a yolcu

⁹⁶ Ming Hanedanlığında bir Liang 50 grama tekabül eder.

⁹⁷ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.193 s. 2905.

⁹⁸ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.197, s. 2962.

⁹⁹ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.199, s. 2983.

¹⁰⁰ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.206, s. 3071.

¹⁰¹ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.210, s. 3133.

¹⁰² *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.214, s. 3157.

¹⁰³ Aynı kelime yine Barak adı verilen bir tür uzun kılı köpek ya da at için de kullanılmaktadır. Sözcüğün anlamı için bkz. Zhou Zhengqing 周正清 ve Zhou Yuntang 周运堂. *Türkçe-Çince Sözlük 土耳其语汉语词典*, (Beijing: The Commercial Press, 2008), 222 .

¹⁰⁴ Bu kelime Çinceye Farsçadaki Sakallat ya da Sahara kelimesinden girmiş olup, İran'da üretilen bir tür yün kumaş veya şallar için kullanılmıştır. Bkz: Liu Zhentian 刘正焱 vd., *A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese* 汉语外来词词典, (Shanghai: Shanghai Cidian Chubanshe, 1984): 295; Cen Qixiang 岑麒祥, *Hanyu Wailaiyu Cidian* 汉语外来语词典, (Beijing: Shangwu Yinshu Guan, 1990): 321.

¹⁰⁵ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.217, s. 3187.

edilmesinin sağlanmasını istedi.¹⁰⁶ Ming kaynaklarında bu Müslümanların zorla gönderildikleriyle ilgili bir ibare bulunmamaktadır.

1394 senesi Eylül ayında Timur'un üst düzey devlet adamlarından Derviş¹⁰⁷ 迭力必失 başkanlığındaki elçilik heyeti Ming'e geldi ve beraberinde Timur'un Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang'a yazdığı bir mektup ve 200 baş at getirdi.¹⁰⁸ Çin'in resmî hanedanlık kayıtları olan *Ming Taizu Shilu* ve *Ming Shi*'de Timur'un Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang'a yazdığı mektubun içeriği şu şekilde aktarılmaktadır:

恭惟大明大皇帝受天明命，统一四海，仁德洪布，恩养庶类，万国欣仰。咸知上天欲平治天下，特命皇帝出膺运数，为亿兆之主。光明广大，昭若天镜，无有远近，咸照临之。臣帖木儿僻在万里之外，恭闻圣德宽大，超越万古。自古所无之福，皇帝皆有之。所未服之国，皇帝皆服之。远方绝域，昏昧之地，皆清明之。老者无不安乐，少者无不长遂，善者无不蒙福，恶者无不知惧。今又特蒙施恩远国，凡商贾之来中国者，使观览都邑、城池，富贵雄壮，如出昏暗之中，忽睹天日，何幸如之！又承敕书恩抚劳问，使站驿相通，道路无壅，远国之人咸得其济。钦仰圣心，如照世之杯，使臣心中豁然光明。臣国中部落，闻兹德音，欢舞感戴。臣无以报恩，惟仰天祝颂圣寿福禄，如天地永永无极。¹⁰⁹

Daiming padişah-i Muazzam Cenapları, Tanrı'nın iradesiyle ülkenizin bütünlüğünü sağladınız. Yüce hasletiniz ve şevketiniz tüm cihanda duyuldu. İnsanlar lütfunuzla zengin oldu. Cihan halkı ve cümle krallar zat-ı şahanelerinize kıvançla bakmaktadır. Hudavend Teâlâ huzurun tesisini daim kılmak için majestelerine tahtın kudretini nail eyledi, milyonlara hükümdar oldunuz. Saltanat-ı Âlişânınızın görkemi gün ışığı gibi yakın uzak demeden tüm diyarların krallıklarını aydınlatıyor. Bendeniz (臣 Vasalınız) Timur, binlerce fersah uzakta olmama rağmen, sizin yüce şanınızı işittim, bu daha önce işittiklerimin tümünden üstündü. Evvelki vakitlerde hiçbir hükümdara nasip olmayan saltanat sizde vuslat buldu. Hiç fethedilemeyen ülkeler, sizin hâkimiyetinize girdi. Uzak köşelerde güneşin nurundan mahrum kalan ülkeler aydınlığa kavuştu, ihtiyarlar huzurlu, gençler neşeli, iyi insanlar bahtiyar, kötüler ise zillet içinde kaldı. Şimdi yine uzak ülkelere merhamet eylediniz. Çin'e gelip ticaret yapanlar, pay-i tahtınızı, şehir surlarınızı ve zenginliklerinizi görerek adeta zifiri karanlıktan çıkıp aydınlanmış gibi oldular. Bu ne yüceliktir ki, zat-i âlilerinizin hatırumu sorduğu mektubunuz bana ulaştı, mektubunuzda postacıların hızlı ve engelsiz ulaşımını sağlayarak uzak ülkelerden gelenlere kolaylık yaratılmasını buyurmuşsunuz. Sizin yüce gönlünüz, olan her şeyi aksettiren sihirli vazoya¹¹⁰ benzemektedir ki benim kalbimi de aydınlattınız. (Vasalınız olan benim) Ülkemdeki kabile beyleri de sizin yüce hasletinizi duymuş sevinçle dolup taşılar. Ben ki sizin yaptığınız iyiliğe mukabil olamasam da sizin mutluluk içinde uzun ömür sürmeniz için Allah'a dua edebilirim, gökler kadar sonsuz ve yer yüzü kadar sınırsız

¹⁰⁶ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.223, s. 3266.

¹⁰⁷ Buradaki derviş muhtemelen gelen kişinin unvanı ya da lakabıdır. Fakat metinde isim olarak zikredildiği için bu şekilde çevrilmiştir.

¹⁰⁸ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.234, s. 3420.

¹⁰⁹ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.234, s. 3420; Zhang 张, *Ming Shi* 明史, 1974, b. 332, s. 8598.

¹¹⁰ Dünyayı yansıtan sihirli vazo olarak çevirdiğimiz ibarenin aslı Çince metinde *Zhao Shi Zhi Bei* 照世之杯 olup, metnin devamında onların ülkesinde *Zhao Shi Zhi Bei* olarak bilinen bu şeyin dünyanın her yerinde olup biten her şeyi yansıttığına dair bir rivayet vardır, o yüzden böyle yazmışlar diye bir açıklama eklenmiştir. Bu rivayet hakkında bkz: Zhang 张, *Zhong Xi Jiaotong Shiliao Huibian* 中西交通史料汇编, 179.

olunuz.¹¹¹

Bu mektubun Timur tarafından hangi dilde yazılıp gönderildiği bilinmemektedir. Fakat Timurulardan Ming'e gelen mektupların çoğu Farsça yazılmıştır.¹¹² Bu mektubun içeriğine baktığımız zaman Ming İmparatoru'nu yücelten ve Timur'u küçülten ifadeler yer almaktadır. Bu mektup, Timur'un kendisine atfettiği özelliklerin Ming İmparatoru'na atfedildiği gibi bir his uyandırmakla birlikte Timurlu tarihçilerinin Timur'a atfettiği güzellemeleri hatırlatmaktadır. Timur'un Zhu Yuanzhang'a sarfettiği söylenen cümlelerin İmparator'a sunulan saygı sözcükleri olduğunu kabul etsek bile kendisinden Ming'in bir vasalı olarak bahsetmesi mümkün görünmemektedir. Ming kaynaklarında Timur dâhil olmak üzere yabancı ülke hükümdarlarına karşı bu tür ifadelerin kullanılması, eski zamanlardan beri yerel Çin hanedanlıklarının dış ilişkilerde uyguladığı ve batılı bilim insanlarının *Tributary System*¹¹³ adını verdiği *Chaogong Zhidu* 朝贡制度 yani *Haraç Sistemi*'nden ve bu sistemin ideolojik temellerini oluşturan *Huayi Zhixu*¹¹⁴ 华夷秩序 yani *Çin-Yabancı Düzeni* adındaki Konfüçyüsçü düşünceden kaynaklanıyordu. Bu düşünceye göre Çin, dünyanın merkezinde yer almakta ve Çin imparatorları diğer bütün ülkelerin yöneticilerinden üstün olmaktadır. Çin kaynaklarında geçen bu tür abartılar gerçek ilişkilerde Çin'in diğer ülkelerden üstün olmasından değil, Çin imparatorlarının buna inanmasından dolayı saray katiplerinin de Çin imparatorlarını memnun etmek için resmî kayıtları bu şekilde tutmasından kaynaklanıyordu.¹¹⁵ Öte yandan Timurlu kaynaklarından Nizamüddin Şâmî'nin *Zafername*'sinde Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang'dan *Çin, Maçin ve Hutay memleketlerine vali olan Tunguz Han* olarak bahsettiğinin de altını çizmek gerekir.¹¹⁶ Burada Ming İmparatoru'ndan vali olarak bahsetmesi Timur'un da kendisini üstün görmekte Zhu Yuanzhang'dan geride olmadığını göstermektedir.

Ming kaynaklarında aktarıldığına göre 1395 senesinin Temmuz/Ağustos¹¹⁷ aylarında yine Derviş başkanlığındaki Timur'un elçilik heyeti Ming'e geldi ve beraberinde 212 adet at getirdi. Karşılığında onlara para ödendi.¹¹⁸ Fu An başkanlığındaki 1500 kişilik Çin elçilik heyeti de muhtemelen 1395 yılının sonuna doğru Derviş başkanlığındaki Timurlu elçileriyle birlikte

¹¹¹ İmparator Zhu Di tarafından 1407 yılında Ming ile yabancı ülkeler arasındaki iletişim sorununu ortadan kaldırmak için *Si Yi Guan* 四夷馆 adında resmi bir kurum tesis edildi. Bu kurumun maiyetinde bulunan Müslüman ülkelerin dillerinden sorumlu *Huihui Guan* 回回馆 biriminde Ming ile Timurlular arasında kullanılan mektuplaşmanın bazı örnekleri günümüze kadar ulaşmış olup, bu mektuplarda Büyük Ming İmparatoru anlamına gelen 大明皇帝 ibaresi *Daiming Padişah-i Muazzam*, Tanrı anlamına gelen 皇天 kelimesi *Hudavend Teâlâ*, Zhu Yuanzhang'ın türbe adı olarak kullanılan 太祖高皇帝 ibaresi ise *Tayzu-i Padişah-i Âli* olarak geçmektedir. Dolayısıyla makalemizde Çince orijinal metin çevrilirken bu ibareleri uyarlamaya çalıştık. Ayrıca Çince metin Türkçeye çevrilirken kelimenin birebir karşılığına değil anlatmak istediği manaya önem verilmiştir. Mektuplarda geçen bazı kelimelerin Farsça ve Çince karşılıştırması için bkz: Liu Yinsheng 刘迎胜, *Matitime and Continental Routes between East and West* 中古时代东西交流研究, (Beijing: Peking University Press, 2011): 325-329.

¹¹² Shao Xunzheng 邵循正, "You Mingchuye Yu Tiemuer Diguozhi Guanxi 有明初叶与帖木儿帝国之关系", *Shao Xunzheng Lishi Lunwen Ji* 邵循正历史论文集, 86-98. Beijing: Peking University Press, (1985): 86.

¹¹³ *Tributary System* için bkz: Fairbank, J. K., ve S. Y. Têng. "On The Ch'ing Tributary System". *Harvard Journal of Asiatic Studies* C.6, S. 2 (1941): 135-246.

¹¹⁴ *Huayi Zhixu* düşüncesi için bkz: He Fangchuan 何芳川, "Huayi Zhixu' Lun '华夷秩序'论", *Journal of Peking University (Humanities and Social Science)*, C.35, S.6 (1998): 30-45.

¹¹⁵ Zhuang 庄, "On the Illusiveness of Tributary System: a Case of the Tributary Relations between Ancient China and Southeast Asia 略论朝贡制度的虚幻：以古代中国与东南亚的朝贡关系为例", 7.

¹¹⁶ Nizamüddin Şâmî, *Zafername*. Çev. Necati Lugal. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987): 255.

¹¹⁷ *Ming Taizu Shilu*'de elçilerin geldiği tarih tam olarak İmparator Zhu Yuanzhang'ın Hongwu saltanatının yirmi sekizinci yılı yedinci ay 洪武二十八年七月月 olarak geçmektedir. Bu tarih miladi takviminde 1395 senesi 17 Temmuz'la 15 Ağustos arasına tekabül etmektedir.

¹¹⁸ *Ming Taizu Shilu* 明太祖实录, 1962, b.239, s. 3483.

Semerkant'a doğru yola çıkmıştır. 1396 yılında Semerkantlı Ramazan 阿剌马丹 adlı tüccar 22 kişiyle birlikte Ming'e at getirdi. Aynı yıl Mayıs ayında Carullah 劄鲁刺 başkanlığındaki 191 kişilik Semerkantlı kabile Ming'e 1095 baş at getirdi ve karşılığında Ming sarayı elçilere 25.190 tomar kâğıt para ödeme yaptı.¹¹⁹ Ramazan başkanlığındaki elçilik heyeti Timur hayattayken Ming Hanedanlığı'na gelen son Timurlu heyetidir. Fu An başkanlığındaki Ming elçilik heyeti 1397 yılında Timur'un huzuruna çıktıktan sonra bu elçileri geri göndermediği gibi Timur da bir daha Ming'e elçi göndermedi.

1396'nın sonuna kadar elçilerden bir haber gelmeyince 1397 yılı Şubat ayında Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang Kumul, Beşbalık ve Semerkant (Timurlu) ülkelerinde neler olup bittiğini öğrenmek ve bir sorun varsa çözmek için diplomat (主事) Künçek'i 宽彻 iki yardımcısıyla bölgeye gönderdi. Fakat Künçek Beşbalık'a ulaştığında Doğu Çağatay Hanı Hızır Hoca Han tarafından tutuklandı ve iki yardımcısını Çin'e geri gönderdi.¹²⁰ Ardından yine Chen Dewen 陈得文 başkanlığında bir elçilik heyeti Herat'a gönderildi fakat o da geri dönmedi.¹²¹ Muhtemelen Timur Çinli elçilerin ve casusların Timurlu topraklarına girmesini engellemek için Hızır Hoca Han'ı bu konuda uyarılmış olmalıdır. Timur 1397 yılında Hızır Hoca Han'ın kızı Tevekkül Hanım'la evlenerek aralarında akrabalık ilişkisi dahi kurmuştu.¹²² Ming kaynakları Ming-Timurlu ilişkisinin Moğolistan'da Ming ordusuna esir düşen Semerkantlı tüccarların ülkesine dönmesine izin verilmesiyle başladığını, oradan gelen tüccarların Çin'de büyük kârlar elde ettiğini, onlara iyi davranılmasına rağmen Çinli elçilerin 13 yıl boyunca ülkelerine dönemediklerini, aileleri ve akrabalarını göremediklerini sitemkâr bir dille anlatmaktadır.¹²³

Yezdi'nin Zafername'de kaydettiğine göre Timur, 1397 yılının Kasım ayında Seyhun suyuna yakın Ahengerân'daki Çin as köyüne inşa ettirdiği Kışlakta Hızır Hoca Han'ın kızıyla nikahını kıydırdıktan sonra Hitay'dan (Çin) gelen kalabalık elçilik heyetini kabul etti.¹²⁴ Yezdi'nin kastettiği Çin elçileri Zhu Yuanzhang'ın 1395 yılında Timur'a gönderdiği elçilerdi. Elçiler Ming İmparatoru'nun mektubunu ve gönderdikleri hediyeği Timur'a burada taktim etti. Muhtemelen elçiler en geç 1396 yılının sonunda Semerkant'a ulaştılar ve burada Timur'un seferden dönmesini beklediler. Clavijo'nun aktardıklarına göre Ming elçileri 800 develik bir kervanla Semerkant'a gelmiş ve Timur'u kızdırdıkları için nezarete atılmışlardı. Clavijo Semerkant'a geldiğinde (1404) Ming elçileri neredeyse 8 yıldır Timurlu ülkesindeydi. Çin elçilerinin Semerkant'taki durumuna tanıklık eden dönemin bir diğer şahsiyeti ise Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'le birlikte Timur'a esir düşen Bavyeralı Johannes Schiltberger'dir. Onun hatıratında anlattıklarına göre Çin'in Büyük Hanı, Timur'a, 400 atlıdan oluşan bir elçilik heyeti göndererek ondan beş yıldan beri Çin'e ödemediği haracı talep etti. Timur, elçilik heyetini başkente dönene kadar yanına aldı; ardından kendisinin ne haraç veren ne de tâbi olan biri olmadığını, aksine Çin hükümdarının kendisine haraç verip tâbi olması için bizzat gideceğini söyleyerek onları efendilerine gönderdi.¹²⁵ Aslında Timur'un 1388-1396 yılları arasında Çin'e bu kadar sık elçi göndermesinin bir diğer nedeni muhtemelen Çin hakkında bilgi toplamak ve Çin İmparatoru'nun niyetini anlamaktır. Clavijo'nun aktardığına göre Timur bir Moğol tüccarı Cambaluc (Hanbalık)'a¹²⁶ göndererek altı ay boyunca bilgi toplaması için görevlendirmişti ve bu

¹¹⁹ *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*, 1962, b.245, s. 3556.

¹²⁰ *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*, 1962, b.249, s. 3611.

¹²¹ Zhang 张, *Ming Shi 明史*, 1974, b.33, s. 8609.

¹²² Şâmî, *Zafername*, 205-206.

¹²³ *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*, 1962, b.249, s. 3611-3612.

¹²⁴ Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur-Zafername*, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2019): 275.

¹²⁵ Johannes Schiltberger, *Bondage and Travels: A Native of Bavaria in Europe, Asia, and Africa 1396-1427*, (New York: Cambridge University Press, 2010): 28.

¹²⁶ Clavijo burada muhtemelen Çin'in başkentini kastederek Hanbalık ismini kullanmış olmalıdır. Fakat Clavijo'nun Semerkant'ta bulunduğu dönemde Çin'in başkenti Nanjing'di. Timur Moğol tüccarı Nanjing'a göndermiş olmalıdır.

tüccar döndüğünde Timur'a Çin hakkında detaylı rapor vermişti.¹²⁷ Fakat Timur Ming elçilerinin haraç talebini duyduktan sonra artık Çin'e sefere gitmeye kesin bir şekilde karar vermişti. Dolayısıyla Çin elçilerinin geri gönderilmemesi Timur'un tavrını net olarak belirlediğinin göstergesidir. Timur, Ming İmparatoru'nun ülkesi hakkında bilgi toplamasını önlemek için elçilerin Çin seferine kadar tutulmasına karar vermişti ve Çin elçilerinin Doğu Çağatay Hanlığı topraklarından dahi geçmesine izin verilmemişti. Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang da Ming'e sığınan Semerkantlılardan bazılarını istihbarat teşkilatına almıştır. Ming kayıtlarını incelediğimiz zaman Ming Hanedanlığı'nın istihbarat ve polis teşkilatı olan *Jin Yi Wei*'de 锦衣卫 Bin Beyi (Qian Hu 千户) olan Semerkantlı Yilasi'nin 亦刺思 (İlyas?) 1402 yılında Şefliğe (Zhi Hui Shi 指挥使) terfi edildiğini görüyoruz.¹²⁸ Yilasi, 1390 yılında Ming Hanedanlığı'na sığınmış ve Zhu Yuanzhang tarafından *Jin Yi Wei*'e alınarak defalarca Moğolistan'a ve Maverainnehir'e göreve gönderilmiştir. Yilasi 1416 yılında öldükten 10 yıl sonra oğlu Muhammet 马哈麻 babasının yerine göreve alınmıştır.¹²⁹

Togus Timur'un öldürüldüğü 1388 yılından Olcay Timur'un 1408 yılında Moğolistan'a dönerek hanlık tahtına oturduğu 20 yıllık süreç Moğolistan açısından kargaşanın hâkim olduğu, Oyratların da artık yavaş yavaş Moğolistan siyasi sahnesinde güçlü bir aktör olarak ortaya çıktığı bir dönem oldu. Fakat bu dönem için Çin kaynakları fazla bilgi vermezken 17. yüzyıl ve sonrası kaleme alınan Moğolca kaynaklar da karmaşık ve bir o kadar kısıtlı bilgi vermektedir. Sözelimi Moğolca kaynaklardan *Erdeni-yin Topçı'de* Togus Timur'un Enke Corigtu, Elbeg Nigülesküy, Harguçug Dügüreg Timur adında üç oğlunun olduğundan bahsetmektedir.¹³⁰ Üstelik Enke Corigtu'nun Togus Timur'un ölümünden bir yıl sonra 1389 yılında tahta oturup 1392 yılında öldüğünü, onun ölümünden bir yıl sonra Elbeg Nigülesküy'ün tahta oturduğunu söyler. *Erten-ü Kad-un Ündüsüleğsen Törü Yosun-u Jokiyal-i Tobçılan Kuriyagsan Altan Topçı*'deki beyanlar da *Erdeni-yin Topçı'de* geçen beyanlarla örtüşür ama detay vermez.¹³¹ Bir diğer Moğolca eser olan *Altan Topçı'de* bu üç isimden bahsedilirken Enke adı geçmez. Corigtu'nun 1388 yılında tahta oturduğunu ve 1391 yılında öldüğünü, bir sonraki kağan olan Elbeg Nigülesküy'in ancak 1394 yılında tahta oturduğunu yazar. Üstelik Elbeg Nigülesküy'in Harguçug Dügüreg'ün babası olduğundan bahseder ki bu bilgi yaşları itibarıyla doğru olarak kabul edilemez. *Altan Topçı'ye* baktığımızda yine 1391-1394 arasındaki üç senede kimin tahta oturduğu da meçhul kalır. Yine *Asaragçı Neretü-yin Teüke* adlı eserde Togus Timur'dan sonra Corigto'nun tahta oturduğu, onun ardından Enke'nin tahta oturduğu ve en son Elbeg'in tahta oturduğunu yazar ve yine akrabalık düzeylerinden bahsetmez.¹³² *Ganga-yin Uruksal* adlı bir diğer Moğolca eserin yazarı Gümbüjap, Togus Timur'un ölümünden sonra Moğolistan'ın çok karıştığını ardından gelen kağanların Togus Timur'un soyundan olduklarının da oldukça şüpheli olduğundan bahsetmektedir.¹³³ Ama hiçbir Moğolca kaynak Yesudar'ın adından dahi bahsetmez.

Nizamüddin Şâmî eserinde Togus Timur'dan sonra Yesudar'ın, ardından Enke'nin (Öngke)

¹²⁷ Ruy González de Clavijo, "Embassy to Tamerlane: 1403-1406", *Broadway Travellers*, (London&Newyork: Routledge Curzon Taylor&Francis Group): 152 .

¹²⁸ Zhang Fu 张辅, *Ming Taizong Shilu 明太宗实录*, (Taipai: Zhongyang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Suo 中央研究院歷史語言研究所, 1962), b.13, s. 236 .

¹²⁹ Zhang Wende 张文德, "The Immigrants from The Timurids during The Ming Dynasty 入附明朝的撒马儿罕回回", *N.W. Ethno-National Studies*, C.38, s.3 (2003): 49.

¹³⁰ Ganjidmaa Chimeddorj, "Erdeni- Yin Tobçi- Hanların Menşei Hakkında Hazinelerinin Tarihi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, 2017), 55.

¹³¹ Blobsang Bstagiin, *Erten-ü Kad-un Ündüsüleğsen Törü Yosun-u Jokiyal-i Tobçılan Kuriyagsan Altan Tobçi 大蒙古国根本黄金史*, Çev. Gerel, (Hohhot: Inner Mongolia University Press, 2014): s. 52.

¹³² Byamba, *Asaragçı Neretü-yin Teüke 阿萨喇克其史*, Edi. Borjigidai Oyunbilig., (Hohhot: Inner Mongolia University Press, 2014): 59.

¹³³ Gümbüjab, *Ganga-yin Uruksal 恒河之流*, Çev. Baoliyuan, (Hohhot: Nei Menggu Renmin Chuban She, 2018): 56.

devamında ise Elbeg'in (İlik) Moğol tahtına oturduğunu yazmaktadır. Şâmî'nin verdiği bilginin kaynağı muhtemelen Olcay Timur'un ta kendisiydi. Nitekim Şâmî, Elbeg'den sonra “İnşallah Olcay Timur (Elci Timur) padişah olur, çünkü padişahlık onun hakkıdır” ifadesini kullanmaktadır.¹³⁴ Timurlu kaynaklarından Şâmî dışında yine Farsça olarak kalem alınan anonim *Şeceret'ül-Etrak*'ta Tuluy soyundan gelen Moğol hanlarını kronolojik biçimde sıralarken Togus Timur'dan sonra Yesudar'ın, onun ölümünden sonra oğlu Enke'nin (İnke) ve ardından Elbeg'in (Elnek) tahta oturduğunu yazmaktadır.¹³⁵ Biz tüm bu kaynak eserleri ve çalışmaları bir araya getirdiğimizde Yesudar'ın Togus Timur'u öldürdükten sonra kendisini Corigtu Kağan diyerek tahta geçtiğini ve onun ölümünden sonra oğlu Enke'nin tahta oturduğunu öğreniyoruz. Enke'den sonra tahta geçen Elbeg'in ise tahta nasıl geçtiği ve kimin soyundan geldiği konusu bu aşamada yeterince açık değildir. İç Moğolistan Üniversitesi tarih profesörü Buyandelger, Moğolca ve Çince kaynaklar üzerinden yaptığı birtakım araştırmalar sonucu Elbeg'in İnçan kalesinde Ming ordusuna esir düşen Ayuşiridar'ın oğlu Maitirbala olduğu sonucuna varmıştır.¹³⁶ *Ernedi-yin Topçı*, Elbeg'in 1393 yılında tahta oturup 1399 yılında öldüğünü yazmaktadır.¹³⁷ Moğolca kaynaklar nerdeyse iki asır sonra kaleme alındığı için tarihleme ve olayların kronolojisi açısından bazı hatalar barındırır da Olcay Timur'un 1397 yılı dolaylarında Elbeg'in öldürüldüğü sırada kaçarak Timur'a sığındığı muhtemeldir.

Şâmî'nin aktardığına göre 1397 yılında Çin elçileri Timur'un karşısına çıktığında Hitay (Çin) tarafından gelen Tayzi¹³⁸ Oğlan adında bir Moğol prens de oradaydı.¹³⁹ Yezdî ise Tayzi Oğlan'ın *Ulu Yurt*'ta yani Moğolistan'da kağanla arasının açılıp Kalmıklar'dan kaçarak Sahipkıran'a geldiğini yazmaktadır.¹⁴⁰ Moğol kaynaklarının Togus Timur sonrasındaki Moğol hanları için verdiği karışık silsilenin karşısında Şâmî'nin verdiği bilgiler çok değerlidir. Zira Şâmî Moğolistan'da ve Çin'deki Yuan Hanedanlığı'nda tahta oturan Moğol hanlarının listesini teferruatıyla vermektedir. Şâmî'nin Han Tayzi olarak adlandırdığı han, silsileye göre Togan Timur'a denk gelmektedir. Bu da Tayzi Oğlan olarak adlandırılan Moğol prensin Togan Timur'un oğlu olduğunu gösterir. Dolayısıyla tarihçiler tarafında kimin soyundan geldiği çokça tartışılan Olcay Timur'un esasında Togan Timur'un oğlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Tarihçileri burada yanıltan Tayzi kelimesidir ki bu kelimenin Moğollarda kullanılan Taiji kelimesi olduğu düşünülmüştür. Fakat Şâmî'nin verdiği listeyi dikkatlice incelediğimiz zaman Tayzi'nin unvan değil Togan Timur'a atfedilen hanlık adı olduğu açıkça görülmektedir. Olcay Timur,¹⁴¹ Timur'un ölümünden sonra önce Beşbalık'a ardından 1408 yılında Moğolistan'a giderek hanlık tahtına oturan kişidir. Onun Timur'a sığınan Moğol prens olduğu ve Kubilay soyundan geldiği Ming kaynakları tarafından teyit edilmektedir.¹⁴²

Böylelikle Olcay Timur en az sekiz yıl boyunca Timur'un yanında kaldı. Bu sekiz yıllık süreçte Zhu Yuanzhang'ın gönderdiği Çin elçileri de Timurlu ülkesindeydi ve Timur'un açık bir şekilde Olcay Timur'a destek verdiğini öğreniyoruz. Bu süreçte Olcay Timur, Cengiz Han soyundan gelmiş olması ve Moğolistan'da sahip olduğu siyasi güçten dolayı Timurlularla Ming

¹³⁴ Şâmî, *Zafername*, 14.

¹³⁵ Tavarikh-i Chingiz-namah shajarat al-Atrak, 152, (Cambirgde: Houghton Libariry-Harvard University). [https://iif.harvard.edu/manifests/view/drs:10652266\\$152i](https://iif.harvard.edu/manifests/view/drs:10652266$152i).

¹³⁶ Buyandelger, “15 Shiji Zhongye Qian De Bei Yuan Kehan Shixi Ji Zhengju 15 世纪 中叶前的北元可汗世系及政局”, 136.

¹³⁷ Chimeddorj, 2017, s. 58

¹³⁸ Moğolca Taişi unvanı olup hanlardan sonraki en üst devlet makamıdır. Kelime Çince Taishi 太师 kelimesinden geldiği düşünülmektedir.

¹³⁹ Şâmî, *Zafername*, 208.

¹⁴⁰ Yezdî, *Emir Timur-Zafername*, 284.

¹⁴¹ Moğolca kaynaklarda Uloi Timur, Ming yıllıklarında ise Wanzhetu 完者秃 ve Benyashili 本雅失利 (Bünyaşiri) olarak kaydedilmiştir.

¹⁴² Li Xianchen 李现臣, “The Inquiry and Analsys of East Mpongolia Rulled by Arugtai 阿鲁台主政东蒙古探析” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hohhot: Inner Mongolia University, 2006), 15.

arasındaki ilişkiyi belli bir ölçüde etkilemiştir. Timur'un Çin'i fethettikten sonraki amacı muhtemelen Kubilay soyundan gelen bir prens olan Olcay Timur'u Yuan Hanedanlığı'nın varisi olarak Çin tahtına oturtmaktır. Nitekim Timur Çin seferine atlanarak Otrar'a geldiğinde Toktamış'ın elçisi Kara Hoca'yı huzuruna aldı. Elçi divanda karşılandığı sırada Timur'un sağ tarafında Tayzi Oğlan (Olcay Timur) oturmuştu. Bu durum Timur'un Çin seferinde Olcay Timur'a büyük önem verdiğini göstermektedir.

Sonuç

14. yüzyılın son çeyreğinde Asya'nın doğusunda ve Türkistan'da önemli siyasi ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönem söz konusudur. Yuan Hanedanlığı'nın yıkılma sürecinde Çin tarihinde ilk defa toplumsal tabakanın en alt sınıfına mensup biri olarak Zhu Yuanzhang, tüm iç savaşlardan galip gelerek 1368 yılında Ming adında güçlü bir devlet kurdu. Üstelik yine Çin tarihinde ilk kez Güney Çin'de örgütlenen bir siyasi yapı, Kuzey Çin'e askeri sefer düzenleyerek ülke hâkimiyetini tek çatı altında birleştirdi. Ming Hanedanlığı, Moğolları Çin'den atmakla kalmadı, kısa sürede Moğolistan'a birçok kez sefer düzenleyerek Moğolların tekrar güçlenmelerini de önlemeye çalıştı ve bu amaca büyük ölçüde ulaştı. Nitekim Cengiz Han soyundan gelen Moğol hanları, Ming tarafından sürekli olarak baskıya maruz kalmaları sebebiyle Cengiz Han'ın Moğolistan'da gösterdiği başarıyı gösteremediler. Ming Hanedanlığı'nın aralıksız yaptığı askerî seferler yüzünden çok sayıda Moğol kabilesi Ming'e sığınmak zorunda kaldı ve Çin'in iç kesimlerine yerleştirildi. Bu da Moğolistan'daki nüfusun azalmasına ve güçlerinin giderek zayıflamasına neden olurken Çin'deki kozmopolitik yapının zenginleşmesini sağladı. Zhu Yuanzhang Çin'e sığınan Moğollardan askerî bir birlik kurarak bu birliği savaşlarda ön saflarda kullanmayı da ihmal etmedi. Kubilay soyundan gelenler içinse sorun yalnızca Ming değildi. Arık Buka soyundan gelen Moğol prensleri ve Oyratlar da onları Moğolistan'da etkisiz hale getirmeye çalıştı. Dolayısıyla her iki tarafın arasında sıkıştıkları için Moğolistan'ın tamamına hâkim olamayarak bu süre zarfında orta ve aşağı Kerulen nehri havzasında tutunmaya çalıştılar. 1372 yılından sonra yaklaşık 15 yıl kendilerini toparlasalar da 1388 yılındaki Buyr Gölü Savaşı'ndan sonra Togus Timur'un öldürülmesiyle büyük bir fetret dönemine girdiler.

Öte yandan Timur, Türkistan'da Çağatay ulusunun mirası üzerine büyük bir imparatorluk kurarak dönemin en büyük güçlerinden biri haline gelmişti. Doğuda Turfan'a kadar seferler düzenlemesi ve Doğu Çağatay Hanlığı üzerinden kurduğu hegemonyasıyla Moğolistan sınırlarına kadar uzanmıştı. Dolayısıyla Cengiz Han'ın varisi olma iddiasıyla ortaya çıkan Timur'un zaferleri, Ming tarafından yoğun bir baskıya maruz kalan esas Cengiz oğullarının dikkatinden kaçmadı. Nitekim Kudretli Timur İmparatorluğu, Moğolistan'da tutunamayan Moğol soyluları için bir cazibe merkezi haline geldi. Timur da Moğolistan'da olup bitenlere ilgisiz kalmadı. Dünyanın dört bir yanına kervanlar gönderdiği gibi Moğolistan'a da tüccarlarını yolladı. 1388 yılında Moğolistan'ın doğusunda bulunan Semerkantlı tüccarlar Ming ordusunun askerî seferleri sırasında onlara esir düşerek Çin'e götürüldü. Bu tüccarlar Timurlu-Ming ilişkisi için adeta bir başlangıç teşkil etti. Dönemin ülkeleriyle aktif biçimde iletişim kurmak isteyen Zhu Yuanzhang, Timurlularla iyi ilişki geliştirebilmek maksadıyla esir düşen Timurlu tüccarlarının ülkesine gitmelerine izin verdi. Ardından geçen 10 yıllık süreçte Semerkant'tan Çin'e neredeyse her yıl bir kez ticaret kervanları gidip geldi. Hem Çin'e sığınan Moğolların etkisi hem de Ming'in Timur'u *Haraç Sistem*'ine dâhil etmek istemesi sebebiyle Timur, Ming hakkında olumsuz fikirlere sahip oldu. Nitekim 1395 yılında Timur'a giden Çin elçilik heyetinin derdest edilmesini emreden Timur, elçilerin ülkelerine geri dönmelerine izin vermedi. Bu, bir açıdan Timur'a sığınan Moğol prenslerin de başarısı olarak görülebilir. Bilhassa Kubilay soyundan gelen ve Moğolistan'daki kargaşadan kaçan Olcay Timur'un, Timur'a sığınması onun Çin seferine çıkılması fikrinin olgunlaşmasında önemli rol oynadı. Timur, Çin'i fethederek Olcay Timur'u Çin tahtına oturtacak ve dünya fatihi olma düşüncesini gerçekleştirecekti. Timur'un bu düşüncesi ölümü sebebiyle gerçekleşmemiş olsa da Olcay Timur, 8 yıllık gurbetten sonra Moğolistan'a dönerek Togan Timur'un eski komutanlarından Arugtay'ın desteğiyle Moğol Kağanı ilan edildi.

Olçay Timur'un güçlü bir şekilde Moğolistan'a dönmesi, Timur'dan aldığı destekten ayrı düşünülemezdi. O, hem Semerkant'ta birçok ülkeden gelen insanları tanımış hem de devlet yönetimi hakkında belli ölçüde fikir sahibi olmuştu. Ülkesine döndükten sonra Ming'in tüm boyun eğdirme taktiklerine karşı taviz vermeyen Olçay Timur, Moğolistan'a gelen Ming elçisi Guo Ji'yi öldürerek tavrını açık bir şekilde ortaya koydu. Üstelik 1410 yılında 100.000 kişilik Ming ordusuna karşı Moğolistan'ın doğusunda büyük bir başarı kazanarak Doğu Moğollarının yeniden toparlanmasını sağladı.

Moğolistan'daki siyasi durumun etkisiyle dönemin iki büyük ülkesi birbirlerini anlamak için yoğun çaba sarf etti. Bu da dönemin uluslararası ilişkileri açısından önemliydi. Bilhassa Çin'e giden Semerkantlı bilginlerden Ming Hanedanlığında astronomi ve yabancı dillerin geliştirilmesi konusunda sağladığı büyük katkı, iki ülke arasındaki gerçekleşen ilişkilerin olumlu yansıması olarak görülebilir. Moğollar, Timurlu- Ming ilişkisinde sadece 14. yüzyılın son çeyreğinde etkili olmakla kalmadı, 15. yüzyıl boyunca da iki ülke arasındaki ticarete söz sahibi olmaya çalıştılar. Özellikle Oyratlar güçlenip Türkistan'ın içlerine kadar uzanınca, Ming'e giden ticaret kervanlarını yönetmeye ve yönlendirmeye başladılar. Bu durum, Oyratların doğu-batı ticaretinde önemli bir güzergâh olan Kumul ve Beşbalık şehirlerinde denetimi ele alma çabalarının sebebi olarak görülebilir. 15. yüzyılın ortalarında Ming'e giden Semerkantlı tüccarlar zaman zaman Oyratlar tarafından Moğolistan'a götürülüp kendi kervanlarıyla birlikte Çin'e yollandılar. Böylelikle Moğollar, Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçiş sürecinde Asya tarihindeki büyük devletler arasında etkisini sürdüren topluluklardan biri olarak tarih sahnesindeki yerlerini korumayı başardılar.

KAYNAKLAR

Alan, Hayrunnisa. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*. İstanbul: Ötüken Neriya, 2007.

Bao, Dalizhabu. "Bei Yuan Shi Yanjiu Santi 北元史研究三题". *Heilongjiang Minzu Congkan*, C. 25, S. 2 (1991): 67–73.

Börçigin, Ulan. *Erdeni-yin Topçi 蒙古源流*. Neimengu Dxue Chubanshe. Shenyang: Liaoning Minzu Chubanshe, 2000.

Bo 薄, Yinhu 音湖. "Bei Yuan Yu Mingdai Menggu 北元与明代蒙古". *Journal of Inner Mongolia University (Philosophy and social sciences)*, S.1 (1994): 9–12.

———. "Guanyu Bei Yuan Hanxi 关于北元汗系". *Nei Menggu Daxue Xuebao*, S. 3 (1987): 41–51.

Bstagjin, Blobsang. *Erten-ü Kad-un Ündüsüleşen Törü Yosun-u Jokiyal-i Tobçılan Kuriyagsan Altan Tobçi 大蒙古国根本黄金史*. Gerel. Hohhot: Inner Mongolia University Press, 2014.

Buyandelger. "15 Shiji Zhongye Qian De Bei Yuan Kehan Shixi Ji Zhengju 15 世纪中叶前的北元可汗世系及政局". *Menggu Shi Yanjiu*, S. 6 (2000): 131–55.

Byamba. *Asaragçi Neretü-yin Teüke 阿萨喇克其史*. Editör Borjigidai Oyunbilig. Hohhot: Inner Mongolia University Press, 2014.

Cai 蔡, Meibiao 美彪, Ed. "Liao Jin Yuan Shi 辽夏金元史". *Zhongguo Lishi Cidian 中国历史辞典*, 141. Shanghai: Shanghai Ci Shu Chuban she, 1986.

Çandarlıoğlu, Gülçin. *Orta Asya'da Timuriler, Çinde Ming Münasebetleri*. *Chencheng'in Elçilik Raporu*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, 1995.

Cao 曹, Yongnian 永年. *General History of Mongolian Nationality (3) 蒙古民族通史 (第三卷)*. Hohhot: Inner Mongolia University Press, 2002.

———. “Political Situation of Northern Yuan as Reflected in Bei Xun Si Ji (Journal of an Inspection Tour in The North) 《北巡私记》所见之北元政局”. *Journal of Inner Mongolia Normal University (Philosophy and Social Science)* 33, S.1 (2001): 48–55.

Cen 岑, Qixiang 麒祥. *Hanyu Wailaiyu Cidian 汉语外来语词典*. Beijing: Shangwu Yinshu Guan, 1990.

Chase, Kenneth Warren. *Ateşli Silahlar Tarihi*. Editör Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Chen 陈, Dezhi 得之. “Gudai Shidai Yuan Shiqi 第八卷-古代时代·元时期（上）”. *Zhongguo Tongshi 中国通史第八卷（修订本）*, editör Shouyi 寿彝 Bai 白. Shanghai: Shanghai Renmin Chubanshe, 2006.

Chimeddorj, Ganjidmaa. “Erdeni- Yin Tobçi ” (Hanların Menşei Hakkında Hazinesinin Tarihi)”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2017.

Clavijo, Ruy Gonzâlez de. “Embassy to Tamerlane: 1403-1406”. *Broadway Travellers*. London&Newyork: Routledge Curzon Taylor&Francis Group, 2005.

———. *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*. Editör Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Köprü Kitapları, 2016.

Craig, Albert M. *The Heritage of World Civilizations-Çince Tercümesi: 哈佛极简中国史: 从文明起源到20世纪（修订珍藏版）*. Beijing: CITIC Press Corporation, 2009.

Eberhard, Wolfram. *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.

Fairbank, J. K., ve S. Y. Têng. “On The Ch'ing Tributary System”. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 6, S.2 (1941): 135–246.

Fang 方, Lingui 龄贵. “Guanyu Bei Yuan Xuanguang Nian Hao De Kaozheng 关于北元宣光年号的考证”. *Palace Journal of Museum*, S. 4 (1974): 59–62.

Feng 冯, Xishi 锡时. “You ‘Jinling Wen Shi Jiapu’ Kan Mingchu Tiemuer Digo Yu Ming De Youhao Jiaowang 由<金陵温氏家谱>看明初帖木儿帝国与明的友好交往”. *Minzu Yanjiu*, S. 5 (1990): 84–89.

Golden, Peter B. *Türk Halklarının Tarihine Giriş*. Editör Osman Karatay. İstanbul: Ötüken Neri, 2017.

Grousset, René. *The Empire of the Steppes: A History of Central Asia*. Editör Naomi Walford. New Brunswick: Rutgers University Press, 1970.

Gülensoy, Tuncer, Çev. *Altan Tobçi (Moğol Tarihi)*. Ankara: Kültür Ajansı, 2008.

Gümbujab. *Ganga-yin Uruksal 恒河之流*. Editör Baoliyuan. Hohhot: Nei Menggu Renmin Chubanshe, 2018.

Gu 谷, Yingtai 应泰. *Ming Shi Jishi Benmo 明史纪事本末*. Beijing: Zhonghua Shuju, 1977.

Han 韩, Rulin 儒林. *Yuan Chao Shi 元朝史（下册）*. Beijing: Renmin Chubanshe, 1986.

He 何, Fangchuan 芳川. “‘Huayi Zhixu’ Lun ‘华夷秩序’论”. *Journal of Peking University (Humanities and Social Science)*, C. 35, S. 6 (1998): 30–45.

Hidehiro, Okada. *Mongoru Teikoku kara Daishin Teikoku He- Çince Tercümesi : 从蒙古到大清*. Xinbei: Taiwan Shangwu Yinshuaguan, 2016.

Howorth, Henry Hoyle. "Part I. The Mongols Proper And The Kalmuks". *History of The Mongols From The 9th to The 19th Century*, 317. London: Longmans, Green, And Co, 1876.

Huang 黄, Zhangjian 彰健, Ed. *Ming Taizu Shilu 明太祖实录*. Taipei: Zhongyang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Suo 中央研究院歷史語言研究所, 1962.

Hu 胡, Zhongda 钟达. "Ming Yu Bei Yuan Menggu Guanxi Zhi Tantaosha 明与北元-蒙古关系之探讨". *Nei Menggu Shehui Kexue*, S.5 (1984): 44–55.

Jiao 焦, Hong 竑. *Guo Chao Xianzheng Lu 国朝献征录*. Shanghai: Shanghai Shudian, 1986.

Jia 贾, Mufeng 慕枫. "An Analysis of The Transaction Between Naha Tu And Beiyuan, Koryo, Ming Dyndasty 纳哈出与北元、高丽、明朝关系变迁研究". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hohhot: Inner Mongolia Normal University, 2019.

Jin 金, Weixian 渭显, Ed. *Gaoli Shi Zhong Zhong Han Guanxi Shiliao 高丽史中中韩关系史料汇编*. Taipei: Shihuo Chuban She, 1983.

Liu 刘, Yinsheng 迎胜. *Matitime and Continental Routes between East and West 中古时代东西交流研究*. Beijing: Peking University Press, 2011.

Liu 刘, Zhengtan 正焱, Mingkai 名凯 Gao 高, Yongqian 永乾 Mai 麦, ve Youwei 有为 Shi 史. *A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese 汉语外来词词典*. Shanghai: Shanghai Cidian Chuban She, 1984.

Li 李, Sha 莎. "Jin Sanshi Nianlai Yuan Dai Renkou Yanjiu Zongshu 近三十年来元代人口研究综述". *Chuandou Xuekan*, S. 3 (2007): 43–47.

Li 李, Xianchen 现臣. "The Inquiry and Analsys of East Mpngolia Rulled by Arugtai 阿鲁台主政东蒙古探析". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hohhot: Inner Mongolia University, 2006.

Li 李, Xin 欣. "Lun Bei Yuan Zhongxing Mingzhu Dayan Han De Zehngzhi Gaige 论北元中兴明主达延合汗的政治改革". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hohhot: Inner Mongolia University, 2010.

Lu 陆, Ren 韧. "Ming Chao Tongyi Yunnan, Gonggu Xinan Bian Jiang Jincheng Zhong Dui Yunnan De Junshi Yimin 明朝统一云南、巩固西南边疆进程中对云南的军事移民". *China's Borderland History and GeographyStudies*, C. 15, S. 4 (2005): 68–76.

Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatih*. Editör Zuhul Bilgin. İstanbul: Kronik Kitap, 2006.

Mote, Frederick W., ve Denis Twitchett. "Volume 7 The Ming Dynasty, 1368—1644, Part I". *The Cambirdge History of China*, 13, 103. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo: Cambridge University Press, 2008.

Nan 南, Bingwen 炳文, ve Tang Gang 汤纲. *Ming Shi 明史(上)*. Shanghai: Shanghai Renmin Chuban She, 2003.

Qian 钱, Qianyi 谦益. *Guo Chu Qunxiong Shilue 国初群雄事略*. Beijing: Zhonghua Shuju, 1982.

Qi 奇, Wenying 文瑛. *Mingdai Weisuo Guifuren Yanjiu 明代卫所归附人研究-以辽东和京畿地区卫所达官为中心*. Beijing: China Minzu University Press, 2011.

Quan 权, Heng 衡. “Gengshen Waishi 庚申外史”. *Haishan Xian Guan Congshu 海山仙館叢書*, editör Yu 禺 Pan 番, 1842.

Nizamüddin Şâmî. *Zafername*. Editör Necati Lugal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Schiltberger, Johannes. *Bondage and Travels: A Native of Bavaria in Europe, Asia, and Africa 1396-1427*. New York: Cambridge University Press, 2010.

Serruys, Henry. “The Dates of The Mongolian Documents in The Hua-i i-yu”. *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. 17, S. 3/4 (1954): 419–27.

Shao 邵, Xunzhi 循正. “You Mingchuye Yu Tiemuer Diguozhi Guanxi 有明初叶与帖木儿帝国之关系”. *Shao Xunzheng Lishi Lunwen Ji 邵循正历史论文集*, 86–98. Beijing: Peking University Press, 1985.

Song 宋, Lian 濂. *Yuan Shi 元史*. Beijing: Zhonghua Shuju, 1976.

Sun 孙, Bingyuan 炳元. “Lun Da Zhou Cheng Wang Zhang Shicheng 论大周诚王张士诚”. *Yangzhou Shi Yuan Xuebao* 2 (1987): 154–58.

Sun 孙, Jizong 继宗. *Ming Yingzong Shilu 明英宗实录*. Taipei: Zhongyang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Suo 中央研究院歷史語言研究所, 1964.

Sun 孙, Xiao 晓, Ed. *Gaoli Shi 高丽史*. Beijing: Renmin Chubanshe, 2013.

Tavārīkh-i Chingīz ‘nāmāh shajarat al-Atrāk. Cambridge: Houghton Library-Harvard University, y.y. [https://iif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:10652266\\$152i](https://iif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:10652266$152i).

Wang 王, Xiong 雄. “Daming Beiyuan Zhengce 大明北元政策”. *Nei Menggu Daxue Xuebao*, S. 1 (1987): 71–84.

Wang 王, Yingxuan 颖璇. “Ming Dai Fu An Chushi Xiyu Yanjiu 明代傅安出使西域研究”. *Journal of Gansu Open University*, C.32, S.3 (2002): 84–88.

Wang 王, Yiqiu 亦秋. “A Study of Prince Who Commanding Yunnan Province in The Yuan Daynasty 元代出镇云南宗王考”. *Journal of Zhaotong Teachers Collage* C. 32, S. 2 (2010): 5–9.

Wang 王, Zhaochun 兆春. *Shijie Huoqi Shi 世界火器史*. Beijing: Junshi Kexue Chubanshe, 2006.

Wan 万, Ming 明. “Mingchu Zhong Xi Jiaotong Shizhe Fu An Chushi Luekao 明初中西交通使者傅安出使略考”. *Zhongguo Bianjiang Shidi Yanjiu*, C. 7, S.2 (1990): 30–33.

Wu, Yungaowa. *A Study on The “Da Da Guan” of “Si Yi Guan” in Ming and Mongolian Tribute- Letters of “Hua-I-I Yü” 明四夷馆鞑鞑馆及《华夷译语》“鞑鞑来文”研究*. Beijing: Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 2014.

Wu 吴, Han 晗. *Zhu Yuanzhang Chuan 朱元璋传*. Tianjin: Baihua Wenyi Chubanshe, 2000.

Xu 徐, Weibin 渭滨. “Lun Zhu Yuanzhang Mie Yuan Jian Ming De Zhanzheng Fanglue 论朱元璋灭元建明的战争方略”. *Junshi Lishi Yanjiu*, S. 3 (1993): 170–75. Bu kaynak tekrarlanış, tekrarı silindi.

Yang 杨, Heguo 鹤皋. *Song Yuan Ming Qing Falu Sixiang Yanjiu 宋元明清法律思想研究*. Beijing: Beijing Daxue Chubanshe, 2001.

Yang 杨, Ne 讷. *Yuan Dai Bailian jiao Yanjiu 元代白莲教研究*. Shanghai: Shanghai Guji Chubanshe, 2004.

Yan 严, Congjian 从简. *Shu Yu Zhou Zi Lu 殊域周咨录*. Editör Sili 思黎 Yu 余. Beijing: Zhonghua Shuju, 1993.

Şerefüddin Ali Yezdi. *Emir Timur-Zafername*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.

Yoshiyoki, Funada. “Se Mu Ren Yu Yuandai Zhidu, Shehui 色目人与元代制度、社会”. *Menggu Xue Xinxu*, S. 2 (2003): 7–15.

Zhabu, Dali. “Bei Yuan Chuqi Shishi Lue Shu 北元初期史实略述”. *Nei Menggu Shehui Kexue*, S.5 (1990): 51–59.

Zhang 张, Tingyu 廷玉. *Ming Shi 明史*. Beijing: Zhonghua Shuju Chubanshe, 1974.

Zhang 张, Caiyun 彩云. “Study on The Great Wall in Gansu Region in Ming Dynasty 明代甘肃地区长城研究”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nanchang: Jiangxi Normal University, 2019.

Zhang 张, Fu 辅, Ed. *Ming Taizong Shilu 明太宗实录*. Taipei: Zhongyang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu Suo 中央研究院歷史語言研究所, 1962.

Zhang 张, Tongsheng 同胜. “On Outlaws of the Marsh and Red-Scraf Army of Late Yuan Daynasty 《水浒传》与元末红巾”. *Journal of Neijiang Normal University*, C. 29, S. 5 (2014): 9–13.

Zhang 张, Wende 文德. *Ming Yu Tiemuer Wang Chao Guanxi Shi Yanjiu 明与帖木儿王朝关系史研究*. Beijing: Zhonghua Shuju, 2006.

———. “The Immigrants from The Timurids during The Ming Dynasty 入附明朝的撒马儿罕回回”. *N.W. Ethno-National Studies*, C. 38, S. 3 (2003): 48–56.

Zhang 张, Xie 燮. *Dongxi Yang Kao 东西洋考*. Beijing: Zhonghua Shuju, 1981.

Zhang 张, Xinglang 星琅. *Zhong Xi Jiaotong Shiliao Huibian 3 中西交通史料汇编(第三册)*. Beijing: Zhonghua Shuju Chubanshe, 2001.

———. *Zhong Xi Jiaotong Shiliao Huibian 中西交通史料汇编*. Beijing: Zhonghua Shuju, 2003.

Zhongxin, 中央研究院历史语言研究所 *Zhong Yang Yanjiu Yuan Lishi Yuyan Yanjiu*. “Çin’in Tarihi Yer Adları Sorgulama Sistemi: Zhongguo Lishi Diming Chaxun Xitong 中國歷史地名查詢系統.” Erişim 27 Aralık 2023. <https://newarchive.ihp.sinica.edu.tw/hplname/placename/basic>.

Zhou 周, Song 松. “The Change of Dong Sheng Wei in the Confrontation Between Ming and North Yuan in Hongwu Period 明与北元对峙格局中的洪武朝之东胜卫变迁”. *Journal of Historical Science*, S. 5 (2007): 35–41.

Zhou 周, Zhengqing 正清, ve Zhou Yuntang 运堂周. *Türkçe-Çince Sözlük 土耳其语汉语词典*. Beijing: The Commercial Press, 2008.

Zhuang 庄, Guotu 国土. “On the Illusiveness of Tributary System: a Case of the Tributary Relations between Ancient China and Southeast Asia 略论朝贡制度的虚幻：以古代中国与东南亚的朝贡关系为例”. *Southeast Asian Affairs*, C. 123, S. 3 (2005): 1–8, 96.

Zou 邹, Zhiliang 志谅. “Yuan mo jiangsu yan min qi yi jun zhuzao de qianbi 元末江苏盐民起义军铸造的钱币”. *Gudai Huobi Yanjiu Jiangsu Qianbi*, C.1 (2012): 5–7.